SIKARAAM

بنګلا پېژندنه

معتصم بالله شاهد

ډیسمبر ۲۰۲۲

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلا پېژندنه

ښایست او

جمالیات

ښکلا پېژندنه

د ښکلا اړوند بېلابېل نظرونه، د ښکلا ذوق، د ښکلا موجودیت او نه موجودیت، انساني ښکلا، جمالیاتي حظ، جمالیاتي تجربې، جمالیاتي حس، مافوق طبیعت ښکلا، بدرنګي یا قبحه او نارسیسزم یا نرګسیت

لیکوال:

معتصم

شاهد

www.sikaraam.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

خپل ګران پلار، مور او
مېرمنې ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د هغه خدای ج ستاینه بیانوم چي جمال او جلال یې د عدم د کندې نه د وجود صحرا ته بهر کړ او پر هغه پیغمبر دي درود، صلاة او رحمة نازل وې کوم چي د ټول جمال ښتن او سرچینه ده هغه پیغمبر چي ټول کاینات یې د جمالي او جلالي سترګو د رویه پیدا دي او دده پر آل او اصحابو دي درود او رحمت وې.

دا چي انسان د ښکلا او جمال نه پرته هیڅ پرمختګ او هیڅ لاسته راووړنه نه سي درلودلای او د جمال تنده انسان نه پرېږدي چي د جمال څه پرته دي ژوند وکي.

زما هم د ډېره وخته د جمال په اړه زیاتي خبري ذهن ته تللې او راتللې او د جمال په اړه مي په پښتو ژبه څو محدودي مقالې ویلې وې نو دا احساس مي وکړ چي د خپل تحقیق موضوع جمالیات وټاکم.

دا چې د جمالیاتو په هکله یو مکمل کتاب د خوشحال او جمالیاتو دئ او یو څو تیت پرک معلومات د مقالو په ډول شته نو ما دا ضرورت احساس کړ چې پر دې موضوع کار وشې او ما ځان دې کار ته وقف کړ.

جمال د انسان داسي ضرورت دئ لکه خوراک او د نوې علومو یوه ارزښتناکه موضوع ده نو د جمالیاتو ارزښت به څومره وې دا تاسو لوستونکي ورباندي غور وکړ.

ما د جمالیاتو په اړه د اسلامي او د نړۍ د بیلابیلو ژبو د پوهانو نظرونه د خپل تحقیق سر چینه ټاکلې او د غه تحقیق مي ورباندي روان کړی دئ.

په دې تحقیق کي به د جمالیاتو د تعریف د مافوق الطبیعت تر جماله تاسو ورسیږئ یوه خبره چي تل باید ستاسو په ذهن کي وې د جمالیاتو علم ساینس نه دئ چي پر تجربه ولاړ وې هر نظر او هر فکر پکښې صحیح او رد دئ. که کوم وخت مي د خپل فکر

(c) ketabton.com: The Digital Library

آس د جمالياتو پر دښته ځغلولی وې دا فکر مه کوئ چې د ښاغلي خبره سل په سلو کې صحيح ده بلکې غور او فکر وکړئ او قضاوت وکړئ.

ما چې څومره د جمالياتو په هکله فکر کړی دئ نو هغه فکر او د نورو پوهانو اندونه دلته ما داسې سره وډلې دي چې هم د جمالياتو موضوع دنړيوالو ښکلا پوهانو په اند تشريح سي، او هم څه نا څه د پښتنو پوهانو اندونه ورسره ګډ کم.

تاسو به هم د جمالياتو په هکله ډېرې نظريې لرئ او دلته په دې تحقيق کې هم زياتې نظريې دي کومې چې خوند درکړئ وايې خلئ او کومه چې مو خوښه نه سوه رد يې کړئ.

دا چې زما لمړنی تحقيق دئ نيمګړی به وې او د ستونزو څخه به ډک وې نو په خپل لوی فضل او مهربانۍ مو راته بخښنه وکړئ.

دا هم تاسو او دايې هم جماليات.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماليات

جماليات

جماليات چې په نني عصر کي علم الحسن او د ښکلا فلسفه هم ورته وايي؛ د جمال جمع ده. هغه نظريې چې حسن پيژندونکو د ښکلا په هکله کړي دي په خپل لمن کي ځايوي او د ښکلا پر بېلا بېلو اړخونو رڼا اچوي.

د انسان په راتګ سره د جمالياتي حض خبره د انسان له ترټولو مهمو مسايلو څخه ده. کله چې موږ د انسان تاريخ ته ګورو نو لمړنی جنګ او بدبختي هم د جمال نه پيښه ده؛ چي هابيل د جمال او ښکلا قرباني سو ځکه هغه جينۍ چي د قابيل سره پيدا سوې وه؛ ښکلې او جذابه وه او هغه جينۍ چي له هابيل سره پيدا سوې وه بدرنګه وه نو قابيل نه غوښتل چي هغه ښکلې جينۍ چي له ده سره پيدا سوې په هيڅ قيمت له لاسه ورکړې نو ځکه يې هابيل قتل کئ.

د جمالياتو اصطلاح د يوناني ژبي ايستيټک نه اخستل سوې ده،چي د حسن فلسفه هم ورته وايي .

ايستيټک هغه اندروني حس دئ چي د يو څه ادراک په کيږي.

جماليات تر يو حده پراخه مفهوم دئ؛ په دې علم کي نه يواځي ښکلا څيړل کيږې بلکي د ښکلا مقابل چي بدرنګي ده هم تر څيړنې لاندي نيول کيږي. په دې علم کي زړه راکښون، ښايست، جمال، ناز نزاکت، جلال، کبر لويي، دبدبه، وقار، سرلوړي او ځان غوښتنه هم تر څيړنې لاندي نيول کيږې.

که د جمالياتو تاريخ ته راسو نو د پيړيو، پيړيو راهيسي د جمالياتو په هکله تيت او پرک مالومات سته او د هغه په هکله د پوهانو نظريې شتون لرې د افلاطون او ارسطو نظرونه هم د جمالياتو د علم لپاره مهم او ارزښتمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چي ارسطو انسان حیوان ناطق تعریف کولی نو په دې مانا چي انسان هغه موجود دئ چي خبري کولای سې عقل او ادراک لري خو نن انسان په حیوان صانع سره تعریف کیږې چي صنع او ایجاد کوي همدا انسان وو چي د ښکلا علم یې د نورو علومو څه بیل کئ او ځانته فن یې وگرځوئ.

د جمالیاتو تاریخچه:

نو د دغه ځایه څخه وایو چي انسان په اتلسمه پیړۍ کي د جمالیاتو علم د یوه نوي علم په څېر نړۍ ته وړاندي کئ او جمالیات یې د یوه بیل علم په څیر څرگند کئ.

جرمنی بام گارټن (۱۷۳۵ز)لمړنی عالم و چي جمالیات یې د یوه منظم بحث په ډول تر څېړنې لاندي ونیول او پر خپل کتاب یې د استیتیکا نوم کېښود. په دې کتاب کي یې پر جمالیاتو منظم او سستماتیک کار وکئ.

جمالیات د فلسفې یوه برخه ده چي له فلسفې څخه یې جلا کول یوڅه ستنزمن بریښي ځکه د جمالیاتو حس د انسان فکر، خیال، احساس او شعور سره مستقیمي اړیکي لري چي هریو یې د عقلي فلسفې پراخه موضوع جوړوې.

دا طبعي ده، چي انسان په طبیعت کي ډیرو شیانو ته میل کوي او د هغوی سره دلچسپي ښیي خو دغه دلچسپي په بېلا بېلو ځایونو کي بېلي، بېلي بڼې اخلي مثلاً: هغه څه چي د افغانستان وگړي یې خوښوي د ایران خلک ورسره حساسیت لري. هغه رنگ چي ماته ښایسته مالمیږي زما ورور ته خوند نه ورکوې حتی کومه موسیقي چي زما د نن ورځې د خوښي وړ وي کیدای سي، چي څه عمر وروسته هغه موسیقي زما پر غوږونو بد تاثیر وکړي. نو ځکه د ښکلا تعریف کول او محدودول زما په اند مشکل کار دئ.

زموږ په شاوخوا کي خورا ډیرې ښکلاوې سته، چي موږ یې اورو،وینو یې احساسوو یې او موږ د هغې په هکله خبري کو، لکه: د بېلا بېلو هنرمندانو تابلو گاني، مجسمې، نقاشۍ، شعرونه او ... چي د ښکلا ښکارندویي کوي. ښکلا یا هم جمال چي د نړۍ په هره برخه کي شتون لري؛ یوه مهمه او مغلقه موضوع ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماليات چي په پښتو ژبه کي يې بديل ښکلا يا ښايست دئ؛ په عربي کي حسن او په يوناني کي ورته ايستيټک وايي. د بېلا بيلو زاويو څخه بيل ډولونه لري لکه: د اواز ښکلا، د رنګونو ښکلا، د طبيعت ښکلا، مصنوعي ښکلا او داسي نور... خو په عموم کي جماليات دوه غټي برخي لرې چي حسن او قبحه ده چي حسن هم دوې برخي چي جلال او جمال دئ چي د ښکلاپوهنې د علم اساس جوړوې.

اوس که د ښکلا پوهني دعلم تعريف کوو نو داسي کيدلای سي چي ووايو هغه علم چي د ښايست په هکله تيوري وړاندي کوي او د انساني ذوق څېړنه کوي ښکلا پوهنه ده ځکه د ښکلا په هکله قاضي د انسان ذوق دئ؛ چي دا شی ښايسته او دا بيا بدرنګ دئ نو هغه علم چي د انسان د ذوق څېړنه کوي هغه به د ښکلا پوهني علم وي.

د ښکلا پوهني علم په غير علمي ډول د هر انسان د خوښي او طبعي موضوع ده که په انسانانو کي موږ د يوه مشترک صفت خبره کوو هغه همدا ښکلا ده.

د جمالياتو علم د خپل پراخ او ارت ځيگر کې خورا ډير موضوعات څيړي او د انساني ژوند ډير اړخونه مطالعه کوې؛ موږ وينو که انجينر وداني ډيزاين کوې نو لمړنی اړخ چي په نظر کي يې لري هغه ښکلاييز اړخ دئ که شاعر شعر ليکي که ښه موټر وې يا هم د ژوند نور اړخونه ټولو کي لمړنی ارزښت ښکلا ده.

د ښکلا پوهني د علم موضوع: جلال ، جمال او قبحه ده هغه که په انساني ژوند کي وي يا په طبيت کي يا په اخلاقو کي آن تر طبيت که لوړ هم وي.دا چي هر شی په يواځي ځان نه پيژندل کيږي بلکي هر شی په خپل ضد سره تر ټولو ښه معريفي کيږي او تر څو چي د يو شي ضد ونه پيژنو تر هغو سخته ده چي خپل مقصود دي موږ تعريف کړو نو ځکه د ښکلا په فلسفه کي د بدرنګۍ بحث يو مطرح او تر ټولو مهم بحث بولو او د يو اساسي بحث په ډول مطالعه کوو.

خو د ښکلا پوهني ارزښت دومره لوړ دی چي که هر څومره يې د ارزښته بحث کوو همدومره به نور اړخونه د ارزښت زياتيږي هغه د استاذ پسرلي خبره چي ادبيات د ميړيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

من جوړول دي کله چي دوه تلي ته اچوې لس لويدلي يې همداسي که د ښکلا پوهني
پر ارزښت يوه خبره کوو لس نوري را ولاړيږي او ذهن مو اشغالوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسن

حسن چي د انسان لپاره اړینه موضوع ده دومره هم ساده نه ښکاري څومره چي موږ یې د نوم سره عادي یو.

په پښتو ژبه کي حسن د ښایست ښکلا مترادف بللی سو او د پښتو ژبي د ډېرو شاعرانو په شعرونو کې یې مثالونه لرو او وینو یې چي حسن او ښایست یو د بل مترادف واقع سوې دي؛ راسئ د میرزا حنان بارگزي د یو غزل څه یو څو بیتونه وگورو.

میرزا حنان بارگزی وایي:

چي د خدای ج عطا پر وشي ښایست ورکه

گڼه نه شي رانیوه په بها حسن

ستا ښایست لره حاجت د زیور نسته

نه زیاتیږي د هیچا په حنا حسن

د حسن د اصطلاحي تعریف دپاره دومره تعریفونه وړاندي سوې دي چي بیخي تر حساب تیر خو موږ به تر ټولو مخکي د قرآن کریم او د مفسرینو نظرونه را اخلو ورسته د یوناني فیلسوفانو نظر را اخلو چي دوی د حسن په هکله څه وایي او ورپسې بیا بېلا، بېلې نظریې رانقل کوو.

الله ج په سورة تین کي فرمایلي دې : ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم)).سورة تین

چي ددې ایات تفسیر محدثین داسي کوي؛ چي الله ج د انسان په حسن خلقت قسم کړی او وایي چي ما انسان په ښکلي او ښایسته صورت کي پیدا کړی دئ.

تفسیر قرطوبي ددې ایات شریف په تفسیر کي یو حکایت رانقل کوي؛ دی وایي چي یو وخت عیسی بن موسی الهاشمي چي د خپلي ښځي سره یې له حد زیاته مینه درلودله

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپې په مجلس کې خپلې ښځې ته وویل که ته تر سپوږمۍ نه وې ښکلې نو پرما طلاقه یې نو سمدلاسه هغه ښځه له عیسی نه لرې سوه او ویې ویل زه پر تا طلاقه یم. سهار یې دربار ته د وخت علما راوغوښتل او دا قیصه یې ورته بیان کړه ټولو ورته وویل: ښځه دې طلاقه ده خو د امام ابو حنیفه رح یو ملګری غلی ناست وو څه یې نه ویل کله چې د خبرو نوبت ورغلئ ویې ویل: دا ښځه هیڅ کله نه ده طلاقه او دا ایات شریف یې تلاوت کئ: ((لقد خلقنا الانسان فی احسن تقویم))

صحیح بخاري د صورة حم سجدة په تفسیر کې فرمايي ژباړه : ((چې الله ج لمړی مځکه په دوو ورځوکې، ورسته یې اسمانونه په دوه ورځو کې، بیا یې غرونه، څړځایونه او ښکلا په دوه ورځو کې پیدا کړل)).

یوناني فیلسوفان وايي: ((حسن او قبحه د یوه څیز دوه نومونه دې چې حسن د روحاني اضطراب د تسکین او د ژوند دهوساینې او ارتقا لپاره ضرور څیز دئ)).

دلته دوه څیزونه یاد سوې دي: حسن او قبحه چې یو د بل مقابل واقع سوې دې او د یو شي دوه مخونه بلل سوې دي دلته د نسبیت فلسفه یاده سوې ده چې هیڅ شی مطلق نسته بلکې هر شی نسبي دئ نو حسن او قبحه هم یو نسبي شی دئ. که یوه جینۍ وګورو او ووایو چې دا مطلقي ښایسته کیدای سي دا خبره نیمګړې وي خو که د نسبیت فلسفې ته راسو نو هم دغه جینۍ نسبت یوه ډلو نوجونو ته ښکلې ده خو نسبت نورو ته بیا هم دا جینۍ بدرنګه ده.

که دغه جینۍ یو شی فرض کړو نو یو مخ ته ښکلې سوه او بل مخ ته بدرنګه سوه، یو طرف یې حسن او بل طرف یې قبحه سوه.

دا خبره ښکاره ده چې حسن روحاني اضطراب راولي خو چې ولې یې راولي؟ دې خبره کې تم کیږو دا چې انسان یو حساس موجود دئ او په انسان کې د ښکلا خوښونې ذوق تل وې؛ خدای ج انسان همداسې پیدا کړی چې د دغه حسه پرته ورته ژوند بیخي بې خونده وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موږ انسانان چي څرنګه خوراک ته اړتیا لرو همداسي استیتیکي یا ښکلاییز حس مو هم یو څیز غواړي چي زموږ دغه حس او دغه لوږې ارامه کړي او هغه ښکلا ده چي انساني روح اراموي.

سنتیانا د حسن تعریف موږ ته داسي پرېښې دی:((حسن په اصل کي زموږ د خوښۍ معروضي شکل دئ یعني حسن زموږ د احساساتو بڼه یا صورت دئ)).

سنتیانا حسن زموږ د خوښۍ معروضي شکل بللی دئ کله چي موږ خوښي احساسوو دغه ته دی حسن وایي خو ده دېته هیڅ فکر نه دئ کړی چي زموږ دغه خوښي د څه شي څخه په لاس راځي که موږ وګورو چي زموږ احساسات خپله د حسن یو اړخ دئ نو مجبور یو چي مقابل طرف یا زموږ احساساتو راپروونکئ اړخ د نظره ونه غورځوو،چي دا به مو د حسین شي سره یوه لویه بي انصافي کړې وې خو حسن څه شی دئ؟ ډېر جمالیاتي پوهان د حسن په پېژندنه کي ګونګ دي او د حسن جامع تعریف وړاندي کول سخت بولي.

موږ چي کله هم د جمالیاتو علم کي بحث کوو د دوو غټو نیمګړتیاوو سره مخامخ یو یوه ډله هڅه کوي چي حسن یواځي د انسان ذهن ته پیښه سوې خوښي بولي او بله ډله بیا یې یواځي په هغه مادي شي کي حسن لټوې زموږ احساسات د حسن د لیدلو څه منځ ته راغلی حالت دئ نه خپله حسن دئ او نه حسن کیدای سي. موږ تل وایو چي د حسن په لیدلو انسان تاثر اخلي همدغه احساسات زموږ د تاثر د ښکاره کولو بڼه ده چي د حسن په لیدلو یې اخلو.

برانرډ بورکیټ وایي:((د حسن داسي تعریف نسته چي ټول یې په یوه خوله بدرګه کي)).

بورکیټ حسن یوداسي شی معریفي کوې چي منونکئ تعریف نه لرې. دغه حالت تقریبا په ادب او فلسفه کي زیات دئ چي د زیاتو شیانو حتا د ټولو شیانو دپاره نه هم په ادب او نه هم فلسفه کي ټول منلی تعریف سته بلکي هر تعریف تر یوه حده منلی وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تر یوه حده رد سوی وي خو دا په دې مانا نه ده چي حسن هیڅ تعریف کیدلای نه سي بلکي په دې مانا چې د هرڅا منلی تعریف نه سو ورته وړاندي کولای.

خو کروس بیا حسن راته تعریف کوې دی حسین هغه شی بولي چي زموږ د لذت او خوند سبب سي هغه که د سترګو د لاري ورنه خوند واخلو لکه یوه ښکلي څهره کتل او که د غوږنو د لاري وي لکه د بلبل ږغ.

ګروس وایي: ((په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.))

کروس یواځي د ښکلي ږغ او ښکلي لیدل سوې شي تعریف کړی خو موږ د ښکلا یوه برخه د پوزې په حس سره هم حس کوو او دی بیخي د هغه په هکله نه دئ ږغیدلی او د حسن له جملې يې ایستلی دئ ځکه لمړی دی وایي هر هغه شی چي موږ ته لذت بخښي خو کله چي دی د سترګو او غوږونو تخصیص کوې نو تعریف نیم ګړی کوې.

حسن لذت بخښي انسان ته ارام ورکوې او درک يې په ظاهري حواسو کیږي هر حس که وې. موږ د حسن د ادراک مرکز زړه لرو خو زړه یواځي ښکلا درک کوې خو دغه ښکلا د ظاهري حواسو د لاري ځان زړه ته رسوې او هلته ځان ته ځای ټاکي.

بیا هم د حسن نیمګړی تعریف وسو حسن یو داسي شی دئ چي کله يې په هکله فکر کوو نو زموږ ذهن ته بېلي بېلي خبرې راځي،ګڼي لانجي مو ذهن راته موشوش کوې او په یو ډول ګنګسیت کي پاتيږو حسن معروضي که موضوعي که ده دواړو ګډوله شی دئ؟ او داسي نوري پوښتنې منګر هم په دې ګنګس توب کي پاته دئ او د حسن تعریف نه کوې.

اې آر منګر وایي:((زه د ډېري مودې نه د حسن په لټه کي یم چي حسن څه شی دئ؟ په سمندر کي ګرځم او تر اوسه د ساحله ډیر لرې یم او په شک کي یم چي زه به خپلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موخي ته کله او څنګه ورسیږم ؟اخوا دېخوا ګورم خو زما نظر د مظامینو په کثرت کي ورک سوی دئ.))

موږ مخکي هم وویل چي حسن یو ګرداب ته ورته دئ کله چي ورته ګوري نو حیرت دي لمنه نیسي چي اوس څه ووایې؟ په ذهن کي به یې په هکله ډېر څه لرې خو هیڅ به ورباندي نه سې ویلای ګویته هم حیرت اخستئ دئ.

ګویتې وایي: ((حسن د تشریح وړ څیز نه دئ دا خو د یو داسي خپریدونکې،ښوریدونکي او ځلیدونکي سوري په شکل دئ چي عکس یې هم د تعریف په دام کي نه راځي.))

ګویته حسن د لمر غوندي روښانه بولي خو د عکس اخستلو توانایي یې په ځان کي نهویني او وایي چي دغه روښانه لمر د کیمرې لینز کي نه سي راتللای.

موږ ډېر زیات شیان لرو چي تر تعریف پرته یې ښه پیژنو زموږ محدود انسانان به په دې پوهیږي چي اوبه اکسیجن او د هایدروجن د تعامله منځ ته راغلې لمر هم نه تعریف کیږي او همداسي حسن زموږ زیات ضرورت دئ خو تعریف یې ناممکن غوندي ښکاري نو حسن موږ پیژنو خو تعریف یې نه سو کولای زموږ زیات شمیر زیات معلوم شیان نه تعریف کیږي.

حسن یو ضرورت دئ د انسان دپاره خو انسان ته دا مهمه نه ده چي حسن څه خو دا حتمي ده چي هر انسان حسن خوښوي حس کوي یې او خوند ور څه اخلي حسن حسن دئ لکه: لمر روښانه او ښکاره دئ هیڅ ضرورت تعریف ته نه لري حسن که په علمي تعریف وه هم نه پیژنو خو په لیدلو یې پوهیږو چي دا حسن دئ او بس.

جونز حسن یو موضوعي څیز بولي چي کله هم زموږ د هیلو او غوښتنو مطابق شی مخي ته راسي دغه حسن دئ.

اووین جونز وایي: ((د ارزو هیلې او غوښتنې څه چي کومه ذهني ارامي لاس ته راځي حسن دئ)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو جونز دا خبره هيره کړې چي دلته ارزښت تطابق او خاريجي موجود دئ زموږ ذهن خو صرف د يو خيال په وجود کي د يو شي غوښتنه کړې ده او کله چي د دغه خيال تطابق په خارج کي پيدا سو نو هغه حسن دئ نه زموږ خيال.

زموږ د ارزو سره د خاريجي معروض مطابقت حسن دئ حسن ذهني ارامي او سکون راولي خواړه چي موږ خرو موږ مړوې حسن چي موږ وينو سکون او ذهني ارام راکوي اوس که موږ د خوړو ذوق ته مړتيا ووايو نو دا خو يوه نا معقوله خبره ده نو ځکه بايد داسي ووايو چي حسن هغه تنزيهي يا مجرد معروضي شی دئ چي مادي شي ته عاريضيږي او د انسان د خوښۍ سبب کيږي.

ميا شريف يوه ښه نظريه وړاندي کړې ده ،چي هغه تقريبا معتدله ښکاري؛ ده، د خيال او حقيقت تطابق حسن بللی کله چي زموږ د ذهني يا خيالي غوښتني سره حسن موافقت وکي دغه ګډوله حسن دئ.

ميا شريف وايي: ((حسن د حقيقت او اظهار د امتزاج نه يو مخصوص صفت دئ.)

د حقيقت څه که دلته ريشتينولي واخلو نو بيا دلته اخلاقي حسن په حقيقت او مادي حسن په اظهار سره د حسن د تعريف لمني ته ځان اچوي خو که د حقيقت نه د انسان داخلي ايډيال واخستل سي نو خبره د امتزاجي نظريې طرف ته کشيږي چي حسن د انسان د ذهني ايډيال او د ظاهر مطابقت دئ.

حسن نه يواځي د ظاهري څېرې ښکلا ده بلکي اخلاق هم د جمالياتو د علم يوه پراخه او ارته برخه ده چي په جمالياتو کي بحث وربانديکيږي نو ځکه ميا شريف حسن د حقيقت او اظهار امتزاج بللی دئ او تر يوه حده يې جامع تعريف وړاندي کړی دئ.

خو اقبال نسيم خټک بيا د حسن تعريف د تخيل اظهار بللی دئ؛ دی بيا هم په دې ګرداب کي ګنګس دئ او دا نه وايي چي اوس حسن د چا خاصيت سو او چيرته يې شتون پيدا کئ صرف د تخيل اظهار حسن دئ اوس د خيال اظهار د بدرنګه شي په هکله هم کيږي نو ايا هغه ته حسن ويلای سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقبال نسیم خټک : ((حسن د استحضار یا تخیل اظهار دئ)).

د ښاغلي خټک صیب تعریف تر ډېره حده حسن د انسان د داخلي حس سره اړوندوي خو تر کومه حده چي مو په حسن کي معروضي فکر نه وي ځای پر ځای کړی تعریف گونگ او نیمگړی دئ؛ حسن تر ډېره نه بلکي تل تر تله د معروض صفت گرځېدلی دئ نه د فکر؛ موږ وایو څومره ښکلې پیغله ده خو تر اوسه هیڅ کله نه وایو چي دا زموږ د فکر ښکلا وه.

ټومسیو ښکلا د جزباتو په قوت سره په یو تصور کي د زیاتو حقایقو امتزاج او گډوالئ بولي. دی په ښکلا کي د جذبې د قوت خبره کوې دا چي د جذباتو قوت او د حقایقو امتراج د حسن نه پرته د قبحي یا بدرنگۍ په حالت کي هم د انسان تأثر جوړېږې نو څه رنگه د حسن داسي تعریف وکو چي د حسن مقابل یا متضاد دي د حسن په تعریف کي گډ سي.

ټومیسو ښکلا داسي راپېژني: ((ښکلا د جذباتو د قوت په تاثیر په یو تصور کښي د زیاتو حقایقو امتزاج او گډوالئ دئ)).

دغه تعریف هم د ښکلا د موضوعي نظریې دپاره سوی دئ ځکه کله چې موږ حسن یا ښکلا د انسان د جذباتو قوت بولو نو دغه تعریف نه مانع دئ او نه جامع. لکه مخکي چي مو وویله د جذباتو قوت د زیاتي بدرنگۍ په حالت کي هم پیدا کیږي او زموږ په یوه تصور کي بې شمیره حقایق سره گډیږي خو آن کله کله د یوه حسن په لیدلو سره زموږ د جذباتو قوت شتون نه لري.

خو برک د حسن بیل بیل تعریفونه وړاندي کړې دي. دی حسن یو نسبي شی بولي او وایي چي خدي دغه نسبیت ښکلا راولې دی د شیانو ښه والی ښکلا بولي او د احساس د مخي منځ ته راځي خو کله یې بیا ژبه گونگه پاتیږې او دومره وایي چي حسن دئ،احساسیږي خو تعریف یې نه کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برک حسن داسي راپېژني: ((ښکلا تر زیاته حده پورې د شیانو ښه والی دئ چي په انساني ذهن کي په خپله عمل کوې او په دغه عمل کي احساسات برخه اخلي)).

بل ځای بیا داسي وایي : ((د ښکلا څخه زما مطلب په شیانو کي هغه صفتونه دي چي د کومو په وجه په زړه کي محبت پیدا کیږي یا دا قسم څه بله جذبه)).

یا داسي وایي: ((حسن یو نور دئ چي د څیزونو په تناسبي تاثر لوبیږې او دا تناسب پخپله ښکلا ده)).

یا داسي یې تعریفوي: ((د حسن تعریف د ظرافت په شان دئ چي تعریف یې نه کیږي خو د لذت او احساس د مخي یې پېژنو)).

که راسو د برک پورته څلور تعریفونه وه شنو نو ښکلا یو نسبي شی دئ چي په شیانو کي د اجزاوو د تناسب پر بنیاد منځ ته راځي او د خوند د پیدا کیدو لامل ګرځي.

دا چي د تناسب فلسفه تر یوه حده مخکي ایشاره هم ورته سوې په دې مانا چي مطلق څیز هیڅ شتون نه لرې بلکي حسن نسبي خاصیت لرې.

کانت د حسن دپاره د ضرورت نه شتون او د خوښۍ احساس شرط بولي. د ده تعریف تر یو حده د حسن د پیژندنې سره سرخوري ځکه کله چي موږ کوم حسین شی ته ګورو؛ حتماً موږ ته خوښي بخښي او کله چي د ضرورت نه شتون په اړه وایي نو که څه هم موږ ته ښه خواږه چي کله موږ وږي یو زیاته خوښي بخښي خو دا زموږ جسمي ضرورت دئ خو تر یو حده د حسن خوښي بخښل هم د ضرورت د مخي کیږې څه رنګه چي موږ خوړو ته ضرورت لرو هم داسي دجمالیاتي لوږي د ارام د پاره حسن ته هم ضرورت لرو او کله چي دغه ضرورت پوره سې نو موږ خوښي احساسوو.

وکړ کانت وایې: ((هغه شی ښایسته دئ چي د څه غرض نه پرته موږ ته خوښي راکي)).

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د کانت خبره موږ ومنو چي بې له ضرورته نو هنرمندان ولې مجسمې او انځورگران انځورونه وباسي ؟ ځکه چې انسان هرڅه د خپل ضرورت پر بنیاد منځ ته راوړي دي. جولين مارس وايي که موږ طبعي ښکلا جماليات وبولو خو مصنوعي ښکلا به ضروريات وبولو.

جولين مارس داسي وايي: ((گڼ فطرتي څيزونه دي چي نيغ په نيغه سره يې په ځاني ډول ښايسته بللی سو لکه: گلونه، جواهرات، سبزه زار او ښکلی رخسار او څه داسي شيان هم سته چي بنده د ځان د پاره د يوخاص مقصد دپاره جوړ کړې وې د نورو څيزونو علاوه لکه مجسمه انځورونه او داسي نور)).

وروسته ليکې: ((چي جماليات هميشه په دې شک کي دې چي اوله ډله چي طبعي ښکلا ده او خپله ښايسته دې د حسن سره تعلق لري او دويمه ډله په ضروورياتو پورې اړه لرې)).

خو زما په اند هره ښکلا چي انسان ته خوښي بخښي لامل يې همدا دئ چي انسان ورته ضرورت لرې.

خو السيفرون حسن يواځې د هغو شيانو خاصيت کړی چي په سترگو ليدل کيږې ليکن دی د بلبل خوږ ږغ او د معشوقې د زلفو د خوشبويۍ حسن ته نه دئ ځير سوی او حسن يو خاص او ځانگړی تناسب بولي. دلته تاسو ته د السيفرون او يوفرانور تر منځ د يو مکالمې يو څو ټکي د ښکلا پيژندني د ښې تشريح دپاره راوړو:

يوفرانور: هر چاته مالومه ده،حسن هغه دئ چي د خوشالۍ سبب وگرځي.

السي فرون: يا داسي نه ده! صحيح خبره داده چي د حسن احساس صرف سترگي کولی سې.

يوفرانور: په عمومي توگه د حسن تعريف داسي نه سې کيدلای چي حسن هغه دئ چي خوښي وبخښې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

السي فرون :زما خيال دئ چي داسي نه سي کيدلای.

يوفرانور نو بيا څرنګه حسن تعريف کولای سو؟

السي فرون: حسن په يو خاص تناسب يا موزونيت کي وجود لرې چي د سترګو دپاره خوندور وې.

يوفرانور :ايا دغه تناسب په ټولو شيانو کي يو ډول دئ يا په مخلتفو شيانو کي بيل بيل دئ؟

السي فرون: مختلف! په دې کي هيڅ شک نسته چي د غوايي تناسب به په آس او د آس به په غوايي کې ښه ښکاره نه سې دغه خبره موږ په بې روحو شيانو کي هم کولای سو.

رابرټ برجز بيا حسن د باطن او ظاهر ګډوله بولي چي د انسان جذبات راويښوې؛دی وايي حسن حس کيږې او د جزبو راپارولو لامل کيږې.

رابرټ برجز وايي:((حسن په هغه باطني اثراتو او د مظاهرو په خوبيانو کي د ټولو نه اعلا اثر دئ چي د احساساتو له لارې د انسان په ذهن کي روحاني جذبات راويښوې)).

هيوم وايي:((حسن په خپله څه شی دئ؟ دا خو موږ ته مالومه نه ده خو موږ هغه شی ښايسته بولو چي دلکشي ولري او د کوم شي نه چي موږ ته رواني راحت راځي)).

هيوم حسن د راحت حاصلولو لار بولي چي انسان ته راحت ورکوې؛ دلکشي به لرې. دی هم د حسن تعريف دا نه بولي بلکي وايي چي موږ داسي شي ته ښايسته وايو؛ خو کله چي د راحت خبره کوې نو تر ډيره حده د استفادي نظريه ورڅخه ښکاري او هر هغه شی چي ګټمن وې انسان ته راحت ورکوې .

ونکل مان حسن د ګټي شی نه بولي. دی وايي چي که هر څومره يې خوند خراب وې بيا هم د چينې د سپينو اوبو قيمت همغه دئ؛جمال جمال دئ؛ ګټه او نا ګټورتوب پر حسن کومه اغيزه نه کوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکل مان((د حسن اصلي سرچينه د پرويډ غوندي د انسان ژنده غريزه بولي او حسن د هغه ځايه را بهيدونکې وياله بولي چي نړۍ خوږوبوې)).

ونکل په دې اند دئ چي حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څېر دئ چي د چينې د منځ نه را ايستل سوې وې که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وې خو ددې اوبو قدر او قيمت زيات دئ ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي.

دی ورپسي داسي خپلي خبرې اوږدوې: حسن د داخيلي صفت په حيث په عام طور سره د ښه سره تړلی دئ او داسي خيال دئ چي تجزيه نه اخلي دواړو جذبو ته موږ په خصوصي ډول په يو بل ځای کي غوټه ورکړې چي سرچينه يې شهوت دئ.

حسن د يو شي داخلي صفت دئ چي تغير کوي بدليږي او رابدليږي که حسن خاريجي يا مادي وای نو هيڅکله يې ادلون بدلون نه منلی بلکي د دې څه دا ماليږي چي حسن يو مانوي شی دئ چي د عرض نه يې بللی سو لکه خوند.

حسن صفت دئ او صفت ذات نه سي کيدلای لکه ښه هلک ښايسته جنۍ دنگه ځواني رنگين ماحول. نو ځکه ويلای سو چي حسن د مجردي پديدي په څېر په نړۍ کي شتون لري او د مادياتو په لمن کي د ځان دپاره وجود لټوي.

حسن چي هر شی دئ هر رنگه يې تعريف کوئ ارزښت يې ډير دئ. آسانتيا گانونه د حسن په هکله وايي: که له تا سره دوې ډوډۍ وې يوه خرڅه که او د لاله گل ور باندي واخله.

خو کراوز بيا د اسانتيانا نه هم حسن ته زياد ارزښت ورکوې دی حسن ابدي شی بولي.

کراوز وايي:((حسن ابدي شی دئ او موږ دا ويلی سو چي دا له پخوا څخه د يو اسماني شي په توگه شتون لري)).

د کراوز د تعريف څخه دا معلوميږي چي حسن تلپاتي څيز دئ لکه افلاطون چي وايي: حسن تلپاتي څيز دئ گلان ځي او راځي خو د ښکلا او حسن فکر تلپاتي دئ بله خبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کراوز یې کوي چې حسن یو اسماني څیز دئ په دې مانا چې حسن د مافوق الطبیت برخه ده نو ځکه په مادیاتو کې حسن تلپاتي نه سي کېدلای.

رمکن وایي: ((هر مادي شی چې موږ ته خوشحالي بخښي او په عموم کې فکر پرې وسې، خصوصیات یې ښکاره وي او سیده په سیده ذهن ته لار وکي او په یو ډول نه یو ډول له ضرورته خلاص وي؛ زه دې ته ښکلا وایم)).

رمکن ښکلا مادي شی بللی خو زما په فکر ښکلا یو عرض دئ که ښکلا په مادي شي کې شتون ولري یا هم مادي سي نو زیات وخت وینو چې یو انسان ښکلی دئ خو د وخت په تېرېدو سره یې ښکلا د منځه ځي خو همدغه انسان چې ماده ده پاته وې نو ولې دغه ښکلا با وجود د دې چې همدا انسان پاته دئ له منځه ځي.

نو ځکه باید ښکلا د مادي شي یو صفت وبولو او دغه ماده ښکلا ونه بولو ښکلا له منځه ځي او منځ ته راځي یو وخت یې صفت جوړېږي خو بل وخت نه.

ښاغلی ریاض الحسن د ښکلا په هکله وایي: د دریاب پر غاړه چې د ماښام د شفق عکس په اوبو کې په نظر راسي نو د صبر لمن د بنده له لاسه خلاصه سې یا د پسرلي په موسم کې په یو رنګین سهار کې چې د چمن ګلونه د نسیم په څپو زانګي،رقص کوي او د غنچو په مخ مسکا لوبیږي نو زړه د صبر بندونه وشکوې کله کله د نامعلومې جذبې له کبله بنده،بې تابه سي او شفق ته د زړه د ارما نونو خون ووایي او کله د بلبل په چغار کې د خپل زړه درد او فریاد اوري. دغه وخت په زړه کې یوه څپه را پورته سي چې زړه په خپله یو لذت حس کړې او چې کله دغه ډول حالت د هر موجود په مقابل کې انسان حس کړې نو هغه مقابل څیز ته حسین وایي.

والټر پیټر وایې:((حسن جامع تعریف نه لرې ځکه چې حسن یو انفرادي کیفیت دئ او عام قیاس پرې نه سو کولی)).

انفرادي کیفیت په دې ډول دئ چې هر څوک یې د ځان له نظره تعریف کوې او پر انفرادي کیفیت عام قیاس ناممکن دئ نو ځکه یو جامع تعریف ورته نه سو وړاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای بلکي هر څوک يې د خپل علم او ذوق سره مطابق تعريفوې زه يې يو ډول تعريفوم بل څوک يې بل رقم او بل څوک يې بل ډول تعريفوي.

راسئ چي پښتون فيلسوف غني خان هم د حسن په هکله وپښتو چي څه وايي د ده يو نظم چي حسن ته يې ليکلی دلته را اخلو.

غني خان وايي:

اوه تپوس د مانه مه کړه

سمندر شي څوک تللی

څوک سپوږمۍ شي رانيولی

څوک زهرا شي ښکلولی

حسن پلار د ميني او مور د عشق

پکښي پټ دي ټول سپين او تور

دده خيال همه زور د عشق

په سرو شونډو بلی ښکلی اور د عشق

دا بابا د سور او سرور دئ

دا تعبير د جلال او نور دئ

دا مکه د سترګو خندا کي

دا په هره کوڅه کي طور دئ

د آدم د نوم بس دا يو سبب

د بهار سبب د رڼا سبب

د هوا د ژوند او ارمان قيصه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرود د رقص او د ژړا قیصه

دا جواب د لکونو سوالونو

نشته هیڅ د ژوندون بل جواب

دا صوفي ته محراب او منبر

لیوني ته کباب او شباب

دی د خیال او رنګ دنیا کي

پلوشه د میني د یار ده

دا د رحم پیغام او وعده د وصال

رالیږلې غلام له دلدار ده

دا د مرګ سبب

دا د ژوند ضرور

دا د ګناه تعریف

دا د میني راز

دا د سوز خوند

دا مستي د ساز

هر نظر یې شراب دی مستي ده

دا د روح لیونۍ میخانه ده

د بنده او اقا د زړه راز دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوندون او جنت افسانه

دی حسن د تعریف شی نه بولي خو دی د انساني اړیکو سبب حسن بولي آن د انسان اړیکه د خدای ج سره هم د حسن پر بنیاد بولي دی حسن انفرادي ذوقي مسله بولي چي هر څوک یې د خپل ذوق مطابق تعریف کوې حسن انسان ته د سرور او خوشحالی بخښونکۍ بولي او د حسن دوه ډولونو ته ایشاره کوې چي جمال په نور سره او جلال په خپل نامه سره یادوې.

حمزه بابا بیا حسن د ژوند دویم نوم یاد کړی او د تعریف بار یې د حسن دوړو غورزولی دئ او خپل ځان د حسن په تعریف پسي نه لالهانده کوې خو ارزښت یې دومره بولي چي د ژوند دویم نوم یې یاد کړی دئ.

حمزه بابا وایي:

حمزه ستایه ښکلا چې دا د ژوند بله نامه ده

بې دې نه بل تعریف ډیرې خبرې ډیرې خولې

خو بل ځای بیا حسن د محبت تخلیق بولي او کله چي موږ مینیړو نو حسن منځ ته راځي. که څه هم زموږ عامه مفکوره دا ده چي حسن مینه پیدا کوې خو حمزه د دې خبري پلوی نه دئ بلکي دی وایي مینه حسن پیدا کوې نه حسن مینه. هغه ښکلا پوهان چي حسن معروضي بولي او په خاریجي نړۍ کي یې شتون وایي هغوی حسن د میني پیدا کوونکۍ بولي او څوک چي د موضوعي نظریې پلوي دې هغوی حسن د میني پیدا وار بولي.

د غزل بابا وایي:

ښکلی تخلیق د محبت دئ حسن

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه يې تاييد هم يې ترديد کومه

بل ځای کې حسن د خدای ج حسن بولي او دې ته تسليم سوی چې مادي حسن بقا نه لري يواځنی حسن مافوق الطبعي حسن دئ چې انسان ته دايمي سکون ورکوي. او وايي که هر څو خلک حسن توازن ترتيب د اجزاوو ترتيب بولي خواصل کې حسن د خدای ج دئ.

حمزه بابا وايي:

حسن که هرڅو د توازن نه عبارت دی

روح د توازن په دې حسن کې عفت دی

حسن د خالق له خپل جماله عبارت دی

وربې کړو انسان ته چې حامل د خلافت دی

خوشحال بابا حسن د انسان د داخلي تاثر نه د چا پر مخ مينيدل بولي خو دغه تاثر ده څه نه پيدا کيږي دا مسله موغلقه او گونگه که څه هم په دې هر څوک پوهيږي کوم څيز چې موږ متاثره کوې حسن دئ خو سخته خبره دا ده چې موږ دغه تاثر له کوم څه نه او ولي يې اخلو.

خوشحال بابا وايي:

حسن يو اثر دئ چې د چا په مخ کې وسي

نه هغه چې کړه وړه ښه لري صاحب جمال دئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو که د ټولو تعریفونو څه یو نچوړ راباسو نو ویلای سو چي حسن د مادي ضرورتونو پرته د حس د لاري د انسان د روح خوشحاله کونکئ جذبه راوستونکئ دئ چي د مقابل شي او خیال د توافق په وخت کي حاصلیږي.

بیا هم نه سو ویلای چي دا تعریف تر کومه حده صحیح او تر کومه غلط دئ او کله هم د مطلق قضاوت دعوه نه سو کولای حسن جذبه پاروي انسان ته خوښي بخښي او د خیالي ایډیال سره یې توافق بیخي ضروري دئ ځکه که د خیالي ایډیال سره توافق ونه کړې نو هیڅ کله موږ ته خوښي نه بخښي. خو یوه خبره باید د حسن په تعریف کي هیره نه سي چي حسن ترس ویره هم د انسان په زړه کي خپره وې کله کله دومره تعجب زموږ په داخل کي و شندې چي هیڅ یې تصور نه سي کیدلای.

حسن د انسان د جذباتو راپارونکئ څیز دئ چې مادي شیانو ته عاریضیږي له منځه ځي او راځي کله زیات وي کله کم په بیا بیا لیدلو سره یې جذابیت د منځه ځي ځکه تنوع پکښي کمیږي او انسان ذهني سکون او ارام بخښي.

حسن د رنګونو امتزاج دئ چي په تناسب کي شتون ولري او د انساني ایډیال سره توافق و ښیي او تر یو حده به نوئ والی هم لري.

یوه بله خبره چي زه ور سره زیات سرګردانه یم داده چي انسان د ضرورت پر اساس د حسن غوښتنه کوې یا هم بیله ضرورته که موږ بعضي د حسن تعریفونو ته سر ور ښکاره کو نو دوی د ضرورت پرته خبره دحسن تعریف ته ور ټیله کړې ده زما په فکر بې ضرورته انسان د هیڅ شي غوښتونکئ نه دئ بلکي د انسان ایستیتیکي لوږي انسان دې ته اړ کوې چي د حسن په لیدلو خوشحالي او خوښي ترلاسه کړي.

خو زما په اند که چیرته یې د ضرورت سره د مادي کلمه اضافه سي نو بیا به څه نا څه خبره خوندوره سي.

که په عمومي ډول ووایو څه چي خوند راکئ حسن دئ او کوم څه چي خوند رانه کئ قبحه یا بدرنګي ده ځکه هر هغه شی چي موږ ته خوښي بخښي ښکلی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسن عام دئ جلال او جمال يې بيا د اقسامو په ډول منلی سو او قبحه يې متضاد دئ حسن په پښتو کي ښکلا ښايست په عربي کي همدا حسن په لاتين کي ايستيټک او په انګريزي کي ورته بيوټي وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکلا په هکله نظریې

د پخوانیو لیکوالو د نظریو له مخې ښکلا په کثرت کې د وحدت په تلاش کې وه او حسن یې د مافوق الطبیعة سره تړئ او د خیال سره یې اړیکه ورکوله.

یونانیان بیا زیات معروضې نظریې ته تللي وو دوی ښکلا په موزونیت د اعضاوو تناسب او هماهنگۍ کې لیدله. کوم شي چې به دغه صفات درلودل ښکلی وو کوم شي چې به دغه صفات نه دلودل بدرنګ یې بللی.

سقراط حسن پر ګټې بنا کړی وو ده ویل:کوم شی چې ګټه ونه لري ښکلی نه دئ.

سقراط دا نظر درلودلئ هر شی چې بې فایدې وې ښایسته کیدلای نه سي چې د استفادې نظریه هم ورته وایي او دوی هر څه د انسان د ګټې سره تړل هغه که شعر وې که مجسمه سازي وې که کوم بل هنر وې دوی به بې ګټې شیان ردول او هر څه یې د مادي ګټې تابع ګرځول.ددې نظریې پیرو کسان دومره په مادیاتو کې ورک پاتیږي چې آن د جمال ننداره هم بې ګټې شی بولي.

تهامس ایکونیاس وایي: ((د یو سړي د وجود ښایست په دې کې دئ چې د هغه جسماني اجزا په خپله کې ښه تناسب سره ولرې او ورسره د رنګ د ښکلا خاصیت چې هم آهنګي ده پکښې موجود وې)).

ایکونیاس حسن په ترتب کې د اجزاوو ولیدئ یعني که له رنګه سړی وچ کلک وي دغه جګوالی ورته ښکلا نه بلکې بدرنګي ده که د واړه مخ سره اوږده پزه ولري بیا هم بدرنګه ښکاري او داسي نور نو ځکه ترتب د اجزاوو حسن دئ.

ورسته ښاغلی ایکونیاس لیکي ښکلا زموږ ادراکي وصف سره تعلق لرې ځکه هغه څیزونه ښکلي ګڼلی سو کوم چې زموږ نظر ته حظ ورکوي. ددې دپاره حسن په موزون تناسب کې دئ چې حسیات د دوی په لیدلو خوشحالي حاصلوې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی حسن د انسان د ادراک یا خیال سره تړلي برخه بولي یواځې د موجود خاریجي صفت يې نه بولي نوموړی وایي ځکه توازن ته حسن وایو چي په همدې سره مو ذهن ته حظ حاصلیږي او خوند اخلو.

بیکن د حسن معیار تجدید او نویوالی بولي دی زیاتوي که په حسن کي تجدید نه وي نو حسن منځ ته نه راځي چي دا بیا یو نا مکمل حسن بللی سو.

بیکن وايي:((داسي غوره حسن هیچرته هم نسته چي په تناسب کي څه نوی والی ونه لري)).

دی حسن د تجدد نه پرته نه بولي نو داسي ښکاري کله چي یو حسن زیات تکرار سي حسن يې د تکرار په اندازه پیکه او بې خونده کیږي یواځې تناسب حسن نه سو بللی بلکي د تناسب تر څنګ یو نه یو ډول تنوع او تجدد هم باید په هر حسن کي شتون نه لري، هغه عربي مقوله ده(کل جدید لذیذ) هر نوی شی خوندور دئ.

نو کله چي په یوه شي کي هم موزونیت وي او هم څه نا څه تجدد ولرې نو بیا يې د کشش قوه دونه پیاوړې کیږي چي موږ به دې ته نه پریږدي چي بل طرف ته سترګي ورڅه واړوو بلکي په هغه شي کي مو تر هغو سترګي ګنډلي وي چي راڅخه پنا کیږي.

الیکزنډر هم حسن د اجزاو په موزونیت او یووالي کي ویني.

سمویل الیکزنډر لیکي:((د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاوو په موزونیت او یو والي کي دئ)).

سینټ اګینسټاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه وینې.

دی وایي:((حسن په تناسب او هماهنګۍ کي دئ ځکه د هر ښکلي شي په په اجزاوو کي تناسب پروت وي)).

نارولا وایي: ((یوازې غټې سترګي او دنګه پزه د حسن معیار نه دئ بلکه کله چي ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

سيو نارولا ليکي: ((تاسو يوې ښځې ته د هغې د ښايسته پزې او ښايسته لاسونو پر اساس ښايسته نه سئ ويلی بلکې تاسو هغې ته هغه وخت ښايسته ويلی سئ چې د هغې ټول اجزأ همآهنگه وي))

ونکل هم د تناسب نه پرته حسن نهويني.

ونکل مان ليکي: ((تناسب د ښايسته شي يو موهم جز ګڼلی سو)).

اډلسن هم د تناسب پيروی دئ نوموړی وايي: ((تناسب د هغې باطني خوشحالی يوه زريعه ده چې لامل يې ښکلی شی دئ.))

پوپ وايي: ((د ظرافت غوندي چې طبيت کي کوم شيان زموږ پر زړه اثر کوې دا د مخصوصو اجزاو عمل نه دئ دا صرف سرې شنډې توري يا شنې سترګي نه دې چې موږ ورته حسن وايو بلکې د ټولو اجزاوو اجتماعي قوت ته موږ حسن وايو صرف يو اندام انسان په تعجب کي نه اچوي بلکي د ستايونکي سترګو ته ښکلي شی ټول اجزا رامخته کيږي.))

بواليو حسن د تناسب تعادل نيک مفهوم کي نغاړي.

بواليو ليکې: ((حسن په اعتدال نيک مفهوم او ادبي تناسب کي پټ دئ.))

کروساز بيا داسي وايي: ((د حسن صفتونه تنوع وحدت باقاعده ګي ده بل ځای بيا د حسن په هکله وايي: په کثرت کي وحدت تناسب موزونيت.))

ډاکټر سيد عبدالله ليکې: ((د حسن په هکله سره له دې چې ډيرې نظريې وړاندې سوې خو بيا هم د حسن زاړه صفتونه دې وحدت تناسب هماهنګي)).

جي ډي هارډنګ وايي:تنوع د حسن دپاره ضروري ده او د حسن څه نه بېليدونکی شی دئ.چيرته چې تنوع نه وي هلته به حسن نه وي نو څرنګه چې تنوع د حسن دپاره ضروري ده؛همداسي د کامل حسن دپاره لامتاهي تنوع ته اړتيا ده دغه لامتناهي تنوع ده چې د فطرت تکميل کوي او ددې په نه شتون کي د هنر هر کار نيمګړی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولیم کانګرو لیکي: ((د تناسب نه پرته یو شی هم ښایسته نه دئ چیرته چي تناسب او هماهنګي نه وي نو هلته نه د چا سترګي خوږېږي کيږي او نه د غوږونو دپاره خوښي پیدا کیږي)).

جې تې فشرز درې اصول وړاندي کوي او وايي که دا درې اصول یو ځای سي ښکلا رامنځ ته کیږي لکه په کثرت کي وحدت مطابقت ،وضاحت ،صداقت.

فرویډ د انسان جذبات او احساسات د انسان د ړندې غریزې یعني شهوت سره وتړله او په خپلو تجربو سره یې دا ثابته کړه.

فرویډ ادب ښکلا او هنر د انسان د ړندي غریزې یعني شهوت څخه وبلل او ده وویل چي ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلې.

د فرویډ نظریه د افلاطون د نظریې سره نژدې ده او د انسان په اندرون کي یې ښکلا ځای پر ځای کړه حسن ایډیال بللی او دغه ایډیال تل پاتي وو ده ویل ښځي او ګلان خو نه پاتیدونکي څیزونه دي او مرې خو د ښکلا ایډیال او فکر تل پاتي دئ .

دی د ښکلا د خاریجي شتون څخه منکر و او ښکلا یې د فکرونو زیږنده بلله ده ویل هیڅ کوم شی ښکلی او بدرنګ نه دئ بلکي ښکلا او بدرنګي د انسان په حواسو کي شتون لري.

هغه ویل هغه تابلو یا انځور چي په خیال کي جوړیږي هغه باید د اجزاو ښکلا او جزابیت زیات وې او کله چي هنرمند د طبیت په تقلید یو هنر پنځوې په خپل خیال د طبیت څخه فاصله اخلي او په خیال کي حسن ایډیال شکل ږدي او بیا د هغه څه خپل هنر پنځوې.

افلاطون ویل نو ځکه ټول ښکلي موجودات په کایناتو کي نه بلکه قدرتي ښکلا ده او د الله ج د جمال په ښکلا کي شامل دي او هیڅ واټن نه ورسره لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځکه کله چي هنرمند کله يو هنر پنځوي نو د حقيقت څخه لري والی غوره کوي او د تصور په نړۍ کي ځانته حسن لټوي چي غني خان هم خپل د جانان حسن تصور کي جوړولئ غني خان وايي:

زه يم ناست ځان له جانان يو تصور کي جوړومه

کله يې سترګي تورومه کله يې شونډي ښکلومه

او خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د قدرت نظاره بللي او په هرڅه کي يې د هغه مخ ننداره کوله چي د ډيري پيدا کيدو څه ور څه ناپديد وو خوشحال بابا وايي:

په هر څه کي ننداره د هغه مخ کړم

چي د ډيري پيدايي څه ناپديد سو

خوشحال بابا هم انسان د خدای ج د جمال او قدرت نظاره بولي او په هغه کي د خدای کمال مطالعه کيدلای سي.

خو ارسطو چي د افلاطون سره هم عصره فيلسوف ده ويل ښکلا په شيانو کي ده موږ هغه وينو او درک کوو يې ارسطو د خاريجي ښکلا شتون منلی خو ويلی چي هنر يواځينی شی دئ چي موږ ته ايډيال انځورونه وړاندي کوي.

د هنر ښکلا تر طبعي ښکلا لوړه ده. ځکه که څه هم ښکلا په شيانو او کايناتو کي ده خو هنرمند صرف د هغه نيمګړتياوي اصلاح کوي او هغه د بشپړ ښايست په څير وړاندي کوي.

ارسطو وايي چي:((کاينات د خالق هنر دئ اوهغه تر ټولو ښه هنرمند دئ او کولای سي چي تر ټولو ښه ښکلا په کايناتو کي منعکسه کړي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

میا محمد شریف لیکي: حقیقت دادئ که نن ماته یو منظر ښکلی نه مالمیږي خو پرون راته ښکلی ایسیدئ یعني که نن ماته دغه منظر یو عام منظر ښکاري خو پرون راته جمالیاتي حقیقت ښکاریدئ نو ددغه فرق وجه د منظرې د مستقلو صفاتو سره تړل ښه کار نه دئ بلکي ددې باعث زما د ذهن یو خاص عمل دئ.

دی حسن او ښکلا زموږ د خیال او فکر برخه بولي دا چي خیال او فکر بدلیدونکئ دئ همداسي زموږ د ښکلا زوق او زموږ د پاره په بهرنۍ نړۍ کي ښکلا بدلیدونکې ده.

اسپینوزا هم د میا محمد شریف غوندي د خیالي ښکلا پلوې کوې او ښکلا د انساني فکر زیږنده بولي دی په نړۍ کي یا په خارج کي د حسن او قبحي پلوی نه دئ بلکې د ښکلا بدرنګۍ د پیدا کیدو لامل زموږ فکر بولي.

دی وایي:((په کایناتو کي خو نه کوم شی ښایسته دئ نه بدرنګه دا یواځي د انسان خپل موضوعي کیفیات دي چي د کومو په سبب یو شی ښایسته یا بدرنګه مالمیږې. زه تاسو ته وایم چي په فطرت کي حسن او قبحه نسته نه ترتیب ورسره تړم،نه بې ترتیبي،شیانو ته زموږ خیال ښکلا او ښایست ورکوي)).

ډیویډ هیوم هم ښکلا په زړه کي بولي او د خارج څخه یې نفي کوې.

دی وایي: ((حسن په شیانو کي کوم صفت نه دئ دا صرف په هغه زړه کي وي چي د دوی په هکله فکر کوي نو ځکه هر زړه د یو بیل حسن ننداره کوي امکان لرې چي یو شی دې یوه انسان ته ډیر ښکلی وې خو بل کس ته بیخي ښکلی نه وي)).

ایف کریټ هم په مجرده نړۍ کي ښکلا نه مني دی ښکلا د خوشحالۍ او مبني په څیر بولي دا چي مینه او خوښي په مجرده نړۍ کي ده همداسي حسن هم کوم شتون نه لرې.

دی وایي: ((کوم شیان چي موږ نوې ګڼو ددې د موازنې دپاره دا فرض ګڼم چي په دغو څیزونو کي یو مشترک صفت نسته ولي د دغو ټولو شیانو په حقله دا زموږ موازنه ده)) .(

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی خپلي خبرې داسي غزوې خوشحالي زموږ د ذهن نه بهر هيڅ وجود نه لرې او دغه مثال د مينې هم دئ چي د ذهن نه بهر وجود نه لرې.

فروفيسر ايير کرامي هم بهرنی نړۍ کي د حسن د شتون څه منکر

دی وايي:((په عام ډول د فن او جمالياتو دپاره څيزونه وجود نه لري او که وجود ولري نو هغه تجربې دې.))

او حسن د شيانو صفت نه دئ بلکه د شيانو د تجربو پر بنا د حاصل سوي انداز نوم دئ.

د جمالياتو يو عالم کروچي وايي:((فطرت د هغو خلکو دپاره ښايسته دئ چي د هنرمند په سترګو ورته وګوري. کله چي څوک د فطري حسن سره مخ سي نو د هغه مثال داسي دئ لکه لکه د تلاب پر غاړه چي نرګس ولاړ وې)).

دا چي څوک حسن خارج څوک داخل کي بولي خو له دې څخه انکارکول سخت دی چي په حسن کي د نيمايي نه زيات د خارجي موجود لاس دئ کوم چي موږ ښکلی بولو او هيڅ انکار ورڅخه نه سو کولای.

کرنلي زيسکي خپل فکر داسي وړاندي کړی دئ ((فکر کوم چه هيڅوک به په دې کي ترديد او شک ونه لري په طبعيت کي حسن او ښکلا وجود لري ښکلا زموږ تر ذهني عواطفو مستقله او اخواته پرته ده.)

سعيد احمد رفيق صيب هم دغه خبره تاييدوې چي د حسن خارجي څخه انکار نه سي کيدلای.

دی وايي: ((حسن په حقيقت کي نه موضوعي دئ نه معروضي بلکه دا د موضوع او معروض شاهد او مشهود تر منځ د يو خاص تعلق نوم دئ.))

ميا محمد شريف بيا ليکي: ((حسن د موضوع او معروض ګډه نتيجه ده چي د يوې ريشتې د مخې منځ ته راځي.)) (پورته مأخذ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په جمالياتي تجربه کې موضوع او معروض دواړه د يو بل سره نه شليدونکي اړيکې لرې.

دلته ميا محمد شريف يوه معتدله لاره نيولې چي د خيال او خارج د امتزاجه لاس ته راځي او ددغو دوو توافق حسن دئ سارتر هم د امتزاجي نظر يې پلوی بريښي.

او وايي: ((حسن د وحدانيت خوبي لرې د حسن دپاره د دوو اجزاو اتحاد ته اړتيا ده يو مرئ او بل مخفي.))

تهامس ايکونياس هم د خيال او خاريجي شي تر منځ توافق کول حسن بولي.

دی وايي:((د حسن دپاره نه يواځي په مشهود کي د اجزاو هماهنگي لازمه ده بلکې دغه هماهنگي د شاهد په نظر راتلل مهم او ارزښتناکه دي)).

اي ايف کيرټ بيا دغه موضوع يوه جنجالي موضوع بللې ده او وايي: ((حسن معروضي دئ که موضوعي؟ ايا يو شی په ځاني توگه ښکلی کيدلای سي يا دا زموږ خيال دئ ؟دا يوه جنجالي خبره راته ښکاري.))

نيما يوشج هم د حسن د خارجي شتون سره توافق ښيي دی ښکلا په محبوب کيويني او حسن د جانان د گل غوندي بدن خاصيت بولي وايي:

وان گل خد خواه خد اراسته

به همه ی حسن به پيراسته

محبوب يې د گل غوندي ښايسته دئ او ټول حسن يې د محبوب په مرمرين بدن کي ځای پر ځای سوی دئ.

خوشحال خان خټک هم حسن کله کله د خپلي معشوقې په نازکو اندامونو کي گوري دی زيات عمر ښايستې پيمخي ستايي د هغوی سپی غاښونه لب شکره مو کمره او ... راسئ د خوشحال نه يې واورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال بابا وايي:

ډيري لري ښې د صورت د زيبايي

څو درته وايمه څو ښې اشکارا

دنگه تازه کنکه قد عرعره مو کمره

ښه يې تر گلونو د گلابو عذارا

غاښ يې در گوهر په لب شکر ابرو کمانه

تور باڼه ناوک په دواړه سترگو خونخوارا

هار د جواهرو دوه لړۍ د ملغلرو

تور وربل ودلی زلفي يې عنبر سارا

واړه يې دتن جامې گلگوني زرنگاري

درسته سره لمبه وه چا ليدله خدارا

وحشي بافقي هم د حسن دپاره خورا زيات بيتونه لري او د حسن د خاريجي وجود تاييد کوې وحشی بافقی وايي:

عشوه پرست من بيا می زده مست وکف زنان

حسن تو پرده گو بدر پردگيان راز را

يا دا بيتونه

دل ز فريب حسن او بزم فسوس و اندرو

انجمنی به هر طرف آرزوی محال را

(c) ketabton.com: The Digital Library

حد وحشی نیست لاف آن سلطان حسن

حرف باید زد به حد خویشتن درویش را

من رند و گدا و او پادشه حسن

با همچو منی کی شود از عار مصاحب

باز آ و حسن جلوه ده وعرض کن

کان دل که بود صاف چو آینه باقی است

تقصیر در کرشمه وحشی نواز نیست

هرچند دون مرتبه شان نواز تست

اخر ای صاحب متاع حسن این دشنام چیست

در سر درویزه گر ازما دعایی سر زدست

شهر بیم است کزین حسن پرآشوب شود

این قدر نیز نباید کسي خوب شود

نی جوهر حسن لاله است از ژاله

نی زیور خوبی گل ز شبنم

د خارجي حسن د شتون د نظریې دپاره د وحشي بیخي زیات شعرونه شتون لري . خو داسي نه ده چي وحشي یواځي د خارجي شتون نظریه تاییدوې بلکه دی دا هم وایي چي ښکلا په تا کښي نه ده بلکي ښکلا زما په فکر،عشق او احساس کي ده. راسئ چي د وحشي دغه نظریه هم دده په شعرونو کي وګورو او د حسن افلاطوني نظریه به د وحشي د شعر په شرنګ کي مطالعه کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وحشي وايي:

شهرت حسن کند زمزمه عشق بلند

شد ز یوسف سخن عشق زلیخا مشهور

مغرور حسن خد مشو و قصد ما مکن

کاین حسن تست از اثر عشق پاک ما

وحشي د حسن د شهرت زمزمه عشق بولي چي د انسان د اندرون څخه خوړوبيږي او د معشوق حسن هيڅ هم نه بولي او وايي چي ته ښايسته نه يې او نه په تا کي کوم ښايست سته بلکي دلته زما عشق تاته ارزښت درکړی او ستا حسن يې زيات کړی دئ.

ملک الشعرأ بهار هم حسن د فکر برخه بولي او وايي د اياز ښايست هيڅ کمال نه درلودلئ بلکي د محمد په فکر کي د هغه دپاره ښکلا وه او د محمود عشق و چي اياز ته يې ښايست ورکئ کني نو اياز خو هيڅ ښکلا هم نه درلودله.

بهار وايي:

اینکه بینی در همه گیتي سمر شد

عشق محمودی است نی حسن ایازی

عاشق از خوبان وفا و مهر خواهد ورنه هست

آب ورنگ حسن صوري پرده تمثال را

خو بل ځای همدا بهار د خاريجي حسن د شتون څخه نه خلاصيږي او د يار د حسن او ښايست په صفت چغي وهي او وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسجد حسن تو از خط شده ویران

طاق ابروی تو محراب نماز است هنوز

وین پریرویان پریزادند وبس

و ز جمال و حسن خد شادند و بس

دی جمال د یار بولي او د یار صفت يې بولي نو ځکه حسن د یار صفت بولي او یار ته يې منصوبوي.

غني خان هم حسن د خیال او فکر برخه بولې او د جنت او ژوند افسانه ورته ښکاري .

په یو بل نظم کي د ميني او حسن په هکله غني خان حسن په ظاهري نړۍ کي ويني ستوري وايي چي موږ ته خدای ج یواځي حسن راکړی دئ او بس.

غني خان مينه د حسن کمال بولي او حسن تر ميني غوره بولي.دی حسن د ميني سایه بولي چي په کایناتو کي منعکسه ده.

غني خان وايي:

ستوري ته اسمان کي یوه ورځ ووې هلال

خدای آدم ته مینه ورکړه موږ ته تش جمال

زه به په خندا ورکم دا خپل حسن جمال

ماله که یو څاڅکی مینه راکړي څوک په

مینه حقیقت حسن سایه ده حقیقت ده

حسن له زوال سته مینه نه لري زوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ فلکلور هم د جمالیاتو په هکله زیات څه لرې چي زیاته برخه یې د بهرنۍ ښکلا نظریه تایید کوې او ښکلا د طبیت برخه بولي

یوه ټپه وایي:

حسن دي کم ظلم دې زیات دئ

خلک د حسن مطابق ظلم کوینه

دلته حسن د محبوب بولي او خاریجي شتون یې مني نه د افلاطون غوندي چي د فکر او خیال برخه یې بولي بلکه حسن د انسان په توازن کي گوري او خپل محبوب ته د حسن د کم والي پیغور او د ظلم د ډیر والي پیغور ورکوي او وایي چي حسن او ظلم باید متوازن و ساتل سي.

د سالک په یوه لیکنه کي د حسن درې واړه نظریې چي حسن خاریجي شتون لرې حسن په خیال کي دئ او حسن د خیال او خارج توافق دئ په دې یو ټپه کي څیړل شوې دي:

زما په سترگو ورته گورئ

جانان ښایسته دئ که رب زه لیونۍ کړمه

په پورته ټپه کي لمړۍ وایي زما په سترگو ورته گورئ چي مقصد جانان ښایسته نه دئ مگر زما لیونتوب د هغه حسن زیات کړی دئ هغه د مجنون مشهوره کیسه ده چي کوم لیکوال رانقل کړې خو ذهن کي مي همداسي راځي چي د مجنون څخه چا وپښتل چي لیلا خو دومره ښکلې نه ده نو ستا دومره مینه ورسره څنگه پیدا سوه چي د جنون تر حده مینه ورسره لرې مجنون یې په ځواب کي وویل چي ته زما په سترگو ورته گوره چي لیلا څومره ښکلې ده.

بیا هم ټپه وایي جانان ښایسته دئ چي د خاریجي حسن د شتون خبره کوي او حسن د جانان صفت بولي او نسبت یې هم جانان ته کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو کله چي ټپه کي استفهام انکاري دئ نو دلته د خيال او خارجي حسن مشترکه دنيا زيږوي چي څه د ده حسن او څه زما ليونتوب دئ چي دواړه يو ځای سي نو بيا حقيقت کي ښايست ورڅخه جوړ سي.

نظامي گنجوي د پارسي ژبي شاعر هم حسن د محبوب برخه بولي او د محبوب صفت يې گرځوي که گنجوې حسن په محبوب کي ونه گوري هيڅ کله نه وايي:

هرکس به ولايتی ومالی

می جست ز حسن او وصالی

يا دا بيت

تا در آری به حسن او نظری

جلوه ای دادمش به هر هنری

گنجوې وايي چي هر څوک په مال او ولايت سره د محبوب د حسن وصال غواړي يا څوک چي د محبوب حسن ته نظر وکړي نو په هر کتو جلوه ورکوې. دلته حسن د محبوب صفت سو نه د انساني فکر يعنې گنجوي په خارجي حسن قايل دئ.

فولټير فرانسوي فيلسوف د جمال په هلکه په خپل قاموس فلسفي کي ليکي : ((که د چنگښي څخه وپښتل سي چي ستا په اند به حسن څه شی وې نو درته وبه وايي هغه چنگوښه چي په کوچني سر کي دوې راوتلي غټي غټي سترگي ولرې.

يا د شيطانه پوښتنه وسي چي ښايست څه دئ؟ نو دی به هغه شيطان چي دوه ښکره څلور نوکان او وږده لکۍ ولري وښيي.

او که دغه پوښتنه د فيلسوف څخه وسي نو دی به هغه مخ چي انسان په تعجب کي اچوي حسن وبولي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د پورته نظريو څخه به دا نتيجه واخلو چي د حسن دپاره درې نظريې زياتي مشهوره دي.

۱: د حسن خارجي نظريه: دغه نظريه د ښکلا پر خارجي شتون راگرځي او حسن د خارجي څيز صفت بولي انسان ښايسته انسان بدرنگ دئ څومره ښکولې جينۍ ده يا څه ښه منظره ده چي ښايست د طبيت او موجود خارجي صفت گرځي ښکلا د انساني فکر زيږنده نه ده چي ارسطو هم ددې نظريې پلوی دئ .

خو پر دې نظريې بيا دا انتقاد دئ چي هغه شی چي د افغانستان خلکو ته ښکلی دئ د چين خلکو ته ولې نه دئ ښکلی.؟ کوم شی چي د چين ښکلا جوړوي هغه د افغانستان د خلکو دپاره حسن نه دئ آن! د يوه کلي د حسن معيار د بل کلي له معيار سره توپير لرې او د بل کلي د حسن له بل سره نو که په خارج کي ښکلا شتون ولري؟نو هغه شی چي د افغانستان خلک يې ښايسته بولي بايد د هند او اروپا خلک يې هم ښکلی وبولې.خو داسي نه ده د افغانانو دپاره کيدای سي غټې سترگي،جگه پزه، وړه خوله،نازک شنډان او دنگ قد سپين مرمرين بدن نرم پوست خو د اوروفا خلگ بيا غټه پزه لوی شنډان ډبل پوست ښه تک تور او داسي نور.

نو هيڅ کله د اروپا حسن ته افغانان حسن نه وايي او د اروپا حسن په چين کي نه چليږې.نو دغه نظريه داسي نقد کوې.

۲: د حسن معروضي نظريه : دا نظريه وايي چې حسن په خيال کي دئ او په خارج کي هيڅ ښکلا او بدرنگي نشته يعنې ښکلا د ذهن صفت دئ؛ نه د خارجي نړۍ.

دوی د خپلي خبري د استناد لپاره وايي چي څرنگه د انسانانو فکرونه مختلف دي؛داسې يې معيارونه هم د حسن لپاره مختلف دي آن! د يوه انسان د فکر په بدليدو او د وخت په تيريدو سره د حسن معيار يې هم بدليږي.

دلته به د انساني فکر د اختلاف دپاره دوه بيتونه د دوو شاعرانو راوړو چي د حسن معيارونه يې څومره مختلف دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمان بابا وايي:

زه رحمان په زړه نرۍ کړم هغه ترکو

چي يې ملاوې د ويښته په دود نرۍ دې

حمزه شينواری بيا وايي:

زه برندي سترګي دا شډله ځواني حسن ګڼم

نه نرۍ ملا لکه ويښته نه مړاوي توري سترګي

دلته دوه معيارونه د حسن دپاره د دوو شاعرانو لخوا چي تقريبا په يوه جغرافيوي سيمه کې اوسېدلي بياهم بېل ،بيل دي.

رحمان بابا داسي ترکې خوښوېي چي نرۍ ملا ولرې او لاس ورنه اسانه تاو سي خو حمزه شينواری د حسن معيار بيا برندي سترګي او شډله ځواني ده چي لاس ورنه چاپيره کي غيږ درته ډکه کړي حمزه شينواري ته مړې سترګي او نرۍ ملا حسن نه ښکاري.

۳: امتزاجي يا ګډه نظريه: دغه نظريه ددې دوو نظريو د ګډون څخه په لاس راځي او حسن د خارج او خيال امتزاج بولي دوی وايي چي د يوه لاسه ټک نه خيږي کله چي خارجي حسن د خيالي ايډيال سره توافق وکړې نو دلته حسن په پوره توګه ځان را ښکاره کړې او د حسن ريشتونې څيره منځ ته راشي.

زما په اند د حسن خارجي نظريه نسبت موضوعي نظريې ته ښه او خوندوره ده ځکه ډير داسي څيزونه دې چي د نړۍ هيڅ فرد ته به خوند نه ورکوې او نه به ورپکښې ښکلا وګورې. حسن د انسان طبعيت او ممکناتو صفت دئ او په خارج کي شتون لرې.

قرآني ارشادات هم ټول ددې قايل دي چي حسن د موجود خارجي برخه او صفت دئ نه د خيال.چي د فطري ښکلا په بحث کي به يې وګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوکله چي د ښکلا د ارزښت خبره کیږي نو ارزښت له یوې خوا نسبي څیز دئ له بلي خوا د انسان د ذوق سره هم اړه لري که موږ چیري ووایو چي خوږ خوند دنیا کي نسته دا خبره یوه غیر معقوله خبره ده او که ووایو چي خوږ خوند ښه خوند نه دئ دلته د ذوق خبره ده چي زما ذوق د خوږ خوند سره جوړ نه دئ همداسي کله چي زه یوه ښکلې جینۍ ووینم او ووایم چي دا جینۍ ښکلې نه ده دا مانا نه چي جینۍ ښکلې نه ده بلکي دلته زما د ایستیتکي ذوق سره یې سمون ونه خوړئ په دې راته ښکلې نه سوه.

لکه څرنګه چي موږ د خوند د حس دپاره حواس لرو هم داسي په خپل روحي دنیا کي د ښکلا د حس دپاره ذوق لرو چي دغه ذوق مو بدلون کوي مثلاً که ماته د ناشناس بږغ خوند نه راکوې دا زما د زوق ستونزه ده نه د ناشناس د بږغ.

ښکلاییز ذوق په ټولنه کي روزل کیږي،لوړیږي او ټیټیږي.موږ د خارجي ښکلا لپاره خیالي ایډیال دلته جوړوو بیا یې ددې ایډیال مطابق ګورو او ښکلی څیز ورته وایو مثلا زه په یوه ټولنه کي اوسیږم او زما د ښکلا ایډیال له ماشومتوبه څخه په دې ټولنه کې داسې روزل شوی چي ماته هغه څوک ښکلی ښکاري چي بادامي اوږدې اوږدې سترګي،دنګه پوزه، وړه خوله،سپین غاښونه او داسي نور ولري دغه فکر زما په ذهن کي یو ایډیال جوړ کړي کله چي ددغه ایډیال مطابق شخص وینم نو بیا ورته ښکلی وایم.

دا چي خیالي ایډیال هیڅ هم نه دئ صرف د ښکلا دپاره زموږ انفرادي یا ټولنیز تعریف دئ نو هیڅ کله خیالي ایډیال ته د حسن او ښکلا نوم نه سو ورکولای بلکي حسن په هغه شي کي کیدلای سي چي دغه ذهني تعریف ور سره سر وخوري.

کله چي موږ په نړۍ کي حسن خیالي کوو نو مجبور یو چي ډیر شیان خیال وبولو آن د خپله شتونه هم منکر شو مثلا ښه او بد چي د انسان اخلاقي حسن دئ او د جمالیاتو برخه ده موږ یې د شتون څه انکاري کیږو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني حسن

دا هغه پښتنه ده چي د ښکلا په هکله تر نظریو وړاندي کولو وروسته باید جواب سي چي کوم شی ښایسته کوم بدرنگ دئ خو دا موضوع هم د بیلابیلو لیکوالانو په نظرونو سره بدرگه کوو .

سقراط د ښکلي شي په تعریف کي ځان پاتې بولي او وایي چې حسن یواځي ښایسته مخ،سخاوت گټه،سره زر او سپین زر نه دی اونه هم ښکلا کوم داسي صفت دئ چي موږ یې خارجي شي کې شتون ثابت کړو بیا یې تعریف کړو بلکي ښایست په خپله یو موجود خاریجي دئ چي شیانو ته عاریضیږي او طبعیت ته ښکلا بخښي نو ځکه هیڅ داسي شی نسته چي پوره حسن پکښې شتون ولري او خپلي خبري داسي غزوې کله چي موږ د هغه شي څخه چي موږ یې وینو فاصله اخلو نو د ما فوق الطبعي جمال ننداره به وکړو دی وایي د ښه میني نه ورسته موږ باید د حقیقي جمال پر طرف ولاړ سو او د کایناتو د ښکلا نا فاصله واخلو لکه ښکلا چي په درجو سره پورته ځي مثلا د یوې ښکلا څه دوو ښکلاگانو ته ارتقا وکو له دوو څه وه ښو کړنو ته ارتقا وکو او د ښو کړنو څه ښو عولومو ته .

خو کوم شی ښکلی دئ رحمان بابا وایي:

زه رحمان په زړه نری کړم هغو ترکو

چي یې ملاوي د ویښته په دود نرۍ دي

رحمان بابا د هغو ترکو ستاینه کوې چي د ویښته غوندي ملاوې ولري.

خو فلکلور کي د جانان ښایست داسي انځور کیږي څو کاکړۍ غاړي لیکو چي د کوم شي په شتون سره ښایست په انسان کي انځوروې.

کاکړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

توري سترګي جګه غاړه

اوس دغه ده کور ته ولاړه

توري سترګي غوړ پيکی

بازار يې ټول کړ ليونی

خدای درکړي سترګي غټې

د پنجاب يې که د کوټې

سپينه خوله لکه ګيلاس

د مزدورۍ نه يم در خلاص

سپينه خوله دې غونډه منډه

بورې رب دې که را کونډه

په پورته کاکړيو کي د انسان لپاره د غټو سترګو ستاينه زياته سوې او د سترګو په غټوالي او توروالي سره د انسان د حسن اندازه کوي

بلکي جګه غاړه هم د انساني حسن يو برخه بولي لکه يو متل دئ وايي داسي غاړه يې وه لکه د بتي چي د جګي غاړي پر ښايست باندي د انساني ښکلا زياتيده ښيې.

يا دا څو ټپو ته ځير کيږو چي په انسان کي کوم جمال ننداره کوي:

زلفي مي مه لنډوه مورې

په سر پرېکړو ونو نه کښيني بازونه

په پورته ټپه کي د اوږدو زلفو درلودل د حسن معيار بلل سوی دئ او وايي چي لنډې زلفې څوک نه خوښوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال بابا بیا انساني ښایست ته بیخي زیات صفتونه راوړي لکه خندرویه څهره د سنبل غوندې ویښته، د گل غندې مخ، د هوسۍ غوندې سترگي، تیز نظر، ښکلي غمزې، غرور،بي باکي باریکه ملا، خوږې شونډي او بعضي نور صفتونه یې په لاندې شعر کې گورو:

که غواړم نه یې وینم هسي ستا غوندي مهوشه

خنده رویه سنبل مویه گل عذاره بیال کشه

سمن بره قد عرعره موکمره لب شکره

آهو چشمه څړه خشمه مهر ژنه منقشه

دلنوازه سرفرازه چشم بازه عشوه سازه

تېز نظره غمزه گره په دوو زلفو مشوشه

سربلنده،خود پسنده ،خد نمایه ،دلربایه

د عاشق د ځان بلا په رنگ زیبا په خوی آتشه

طربناکه تل بیباکه گریوان چاکه تش تپاکه

زړه یې سخت لکه په مخ یوه آینه بې غشه

حنان بارگزی د معشوق حسن خمي ورځې مات بانه گل مخ تنگه خوله یادوې او د حسن هم دغه معیار بولي دی وایي:

ابرو خم مژگان خدنگه

برى څوک وړي ستا له جنگه

په مزاج دي نه پوهیږم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مخ گله په زړه سنگه

بوسه را د خط په وخت کي

چي نوش کړم پياله له بنگه

که يې اخلې تاته ښايي

باج د حسن له فرنگه

له غيرته ستا د خولې سوه

غونچه هسي په زړه تنگه

کاروان صيب بيا د دنگ معشوق په صفت نه مړيږي هر ځای چينار يادوې او دنگه ځواني يې حسن بولي:

چوپ شمه که ووايم چي دنگه ياره تا ښيم

خلک راته وايي چي کاروانه چنار څه مانا

د کاروان صيب له دې بيت سره د فلکلور په يوه ټپه کي هم دنگه ځواني ياده سوې او دنگ قامت يې د پيغلي خوښ کړی دئ:

ياري د جگي پيغلي خوند کړې

تر پلو لاندي سړی غلی تېروينه

کله بيا سپين واله د حسن معيار دئ او تورې جينکۍ په فلکلوريک ادب کي د بنگړو خرڅولو ته استوي:

هلک چي تور سې لونگين سې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جینۍ چي توره سي بنګړي دي خرڅوینه

د ښکلا لپاره څوک مرمرین بدن شرط بولي، څوک غټي سترګي، څوک دنګه غاړه، نازک شنډان او... خو د زیاتو ښکلا پوهانو په اند د اجزاوو تناسب ښکلا زیږوي.

نو ویلی سو هر شي کي چي د اجزاو تناسب پیدا سي جذابیت پیدا کوي او دغه جذابیت د انسان استیتیکي حس اراموي نو دغه ترتیب حسن دئ او دغه شی چي متناسبي او مترتبي اجزاوي ولري ښکلی او حسین دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالياتي حس

د جمال ارزښت بې له جمالياتي حسه هيڅ نه دئ او د جمال تصور بې له دغه حسه نا ممکن دئ نو ځکه د جمالياتو په علم کي يوه مهمه موضوع د جمالياتو د علم جمالياتي حس دئ.

مورږ ته خدای (ج) د بېلابېلو شيانو د حس لپاره پنځه ظاهري حواس راکړي دي چي صامعه باصره، شامه، لامسه او ذايقه دي. د جمالياتو په حس کي ټول حواس اهميت لري خو باصره د ليدلو حس او سامعه د اوريدلو حس او شامه د بوی حس زيات مهم دي.

خو ددې حواسو څخه سوا خالق د انسان په داخل کي يو بل حس پيدا کړی چي د جمالياتو پوهانو قلب يا زړه ياد کړی چې د د يوبو په نوم عالم دغه زړه د انسان شپږم حس بللی او هم يې د جمالياتو د حس احساسوونکئ بللی دئ.

ديوبو وايي: ((انسان د يو شپږم حس لرونکئ موجود دئ چي هغه زړه دئ او دنده يې داده چي د حسن نه تأثر اخلي که چرته کوم بنيادم دغه حس نه لري نو هغه د حسن نه تأثر نه سي اخيستلی لکه ړوند چي د ښکلو منظرو د ليدلو څخه بې برخې وي.))

اوس زړه د حسن د ادراک حس سو خو دغه لين بيا سترگي، غوږونه او پوزه جوړوې .

بايد تل دا په فکر کي ولرو چي زړه کله د ميني ځای بلل کيږي د حس او ادراک دپاره استعمال سي نو غوښين زړه ترې مقصد نه دئ بلکي دا هغه قوت دئ چي د انسان د دماغ غوندي کار کوې ادراک کوي احساس لري دغه زړه د ادب او فلسفې سره سر وکار لري هغه د غوښو ټوټه زړه هغه د طب والاو موضوع ده.

دغه زړه چي کله هم ښايست ويني عکس العمل ښيې او د حسن څخه متاثره کيږي زمورږ دغه زړه مينه کوې او د ميني متضاد هم د ده کار دئ چي کرکه ده له چا سره مينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوې او د چا څه بیا کرکه کوې. خو که د کوم انسان دغه حس نه وې یا کار نه کوې نو د دنیا د ژونده به خوند وانخلي.

دا داسي مثال لري لکه په کمره کي میمري؛ زړه میمري غوندي دئ او دغه لینز ورته ظاهري حواس ورکوې.نو کله چي ظاهري حواسو د یوه حسن په لیدلو باندي خپل لینز مصروف کئ نو بیا ورسته ورته زړه ښه راغلاست وایي نو یا ور سره مینه کوي او یا بې تپاوته پاتیږې یا هم ورنه کرکه کوې.خو دا چي د چا سره ولي مینه کوې او د چا څه کرکه او د چا په مقابل کي بې تفاوته پاتي کیږي ځکه چي ذوق همدا فیصله کوې او دغه فیصله د هغو قوانینو پر اساس کوې چي ذوق د حسن دپاره ټاکلي یې.

سیسرو وایي: ((حسن یو تنزیهي شی دئ چي د تصور په دام کي نه راځي حسن که د حواسو په گرفت کي راهم نه سي خو بیا یې هم زړه احساس کولی سي.))

حسن یو تنزیهي شی دئ په دې مانا چې مادي نه دئ بلکي مجرد څیز دئ او چي مادي نه سو نو تصور یې نه سي کیدلای ځکه تصور د یو شې صورت په ذهن کي جوړول تصور دئ دا چي حسن هیڅ صورت نه لرې نو څرنگه به په ذهن کي جوړ سي نو د حسن تصور نه سي کیدلای بلکي احساس کیدای سي لکه: غم خوشحالي موږ د غم او خوشحالۍ کوم تصور نه سو کولای خو په څومره شدت سره هغه احساسولای سو. همداسي موږ حسن یوه مجرده پدیده بولو چي تصور یې نه سي کیدلای او احساس یې زړه کولای سي.

موږ پر همدي بنیاد وایو چي حسن د حواسو په گرفت کي نه راځي خو بیا یې هم زړه حس کوې او ترې تاثر اخلي.خو په مطلق ډول سره د حواسو نه د حسن ادراک نفي کول یوه نا معقوله خبره ده دا منو چي حسن مجرده پدیده ده خو دغه مجرده پدیده یوه مادي وجود ته عاریضیږي او بیله دغه مادي موجوده دغه پدیده په وجود نه راځي.

مثلا که دا ومنو چي حسن مجرده پدیده نو یا به بیله کومه معروض وجود لري یا به د یو معروض سره موجودیږي دا نا ممکنه ده چي د ښکلا مجرده پدیده دي بذاته موجود

(c) ketabton.com: The Digital Library

سي ځکه موږ هيڅ داسي مجرده پديدخ نه سو ثابتولای چي بې غير د معروض دي موجود سي نو حتمي ده چي د يوه مادي معروض سره به يو ځای په وجود راځي او دغه معروض د حواسو نه پرته نه سو درک کولای نو کله چي معروض په حواسو درک سو نو عارض به هم په حواسو درک کيږي.

دغه حسن دئ چي زړه د ميني پلوشو ته تيله کوي کله چي انسان د حسن د ليدلو نه حظ حاصل کړي نو بيا بيا د هغه حسن غوښتنه کوي،چي همدا مينه ده؛ هم دغه بيا بيا غوښتنه د زړه د ميني علامه ده. زموږ فلکلور هم د همدې خبري قايل دئ او په وار وار د ميني نسبت زړه ته کوي څو ټپې د مثال په ډول دلته راوړو:

مينه د زور خبره نه ده

چي زړه دي نه وې بيا دي نه مجبورومه

پاولی دي يخ سينه دي تخت دئ

چي ور نژدې سم زړه مي يخ لاندي کوينه

چي سړی هر څومره پښتون سي

زړه چي مين سي پښتو ټوله ورنه ځينه

کاکړۍ غاړو کي هم موږ وينو چي د زړه تکليف د محبوب د ښکلو کتو څخه ورته رسيږي او زړه د ميني او د حسن د ادراک وسيله بولي:

رنځ لرم؛رنځ مې د زړه دئ

رنځ راپيښ ستا په کاته دئ

په پای کې ويلی شو چې انسان جمالياتي ادراک په زړه سره کوي او دا زړه د حسن په ليدو خوښي احساسوي؛ خوند ورڅخه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالياتي حس انسان شموله پديده هر انسان يې لري او دغه حس دئ چي اوسنۍ نړۍ ته يې بڼه بدله کړې ده دغه حس انسان د ښه موټر او ښکلي کور ښايسته ښار او نورو ښکلاګانو اختراع ته اړ کړی دئ که انسانانو دا حس نه لرلای نو د غارونو نه به هيڅ کله نه وای راوتلي او هيڅ کله به يې متمدن ژوند نه وای را منځ ته کړی خو دغه حس انسان کرار نه پريښوده هغه کي يې د ښکلا د ضرورت پر اساس په نوې نړۍ کي د نوي خيالونو ليدلو ته اړ کئ. او انساني ژوند يې دومره لوړي کچي ته ورسوئ.

جمالياتي حس په ټولو انسانانو کي يو شان دئ اما ذوقونه بيا بيل دي هر انسان ښکلی شی خوښوي بدرنګه ردوي يا يې په اړه بې تپاوته پاته کيږي چي دا هم يو ډول نه يو ډول رد دئ چي پر مقابل شي کيږي څکه که موږ د يو شي په اړه بې تپاوته پاته کيږو نو ښکاره ده چي دي شي زموږ توجه نه ده جلب کړې.

که انساني تاريخ ته ځير شو نو د انسان له پيدايښت سره سم ددغه حس اغيز ليدل کيږي قابيل هابيل ولي وژني؟همدغه حس دئ چي د هغه خور چي له قابيل سره يو ځای پيدا سوې، نه غواړي چي ورنه بيله سي او د هابيل قتل ته مجبوريږي همدارنګه که د انساني ژوند تاريخ ته وګورو نو انسانانو آن!چي په لومړني حالت کي ژوند کوئ؛غارونو کي اوسيدل دوی د جمالياتو د حس څخه په قوت سره اغيزمن وو. داسي نقاشۍ د غرونو په هغو څمڅو کي کړي وې، چي د انساني ښکلا حس پوره پوره بيانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالياتي تجربه

دنيا د تجربو مور ده هره ورځ هر انسان ته نوي تجربې زيږوي کله خوږې کله ترخې کله د مينې کله د کرکې کله د دوستۍ کله د دښمنۍ کله د وصال کله د فراق خو موږ هله دغه تجربې ښه حس کولای سو چې په خپله يې تجربه کړو او موږ ورباندې خپل ذاتي پريکړه وکولای سو ځکه پردۍ تجربې موږ ته هغسې نه ښکارې لکه زموږ تجربې.

موږ د بل درد ليدلای سو خو څرنګه يې چې هغه حس کوې هغسې احساس بيا موږ ورته نه لرو. که موږ ته څوک ووايي چې د صلصال مجسمه داسې د جلال او عظمت نه ډکه وه زموږ په خيال دهغه يو تت تصوير جوړ سي نه ريښتينې تجربه.

يو ليکوال وايي: (که يو څوک غواړي چې مينه وپېژني بايد مينه وکړي.)

دا چې هر انسان د جمالياتي تجربې د کولو وړتيا لري او هر انسان دا تجربه کړې ده؛په دې تجربه کې انسان د ګټې او تاوان تابع نه جوړېږي فقط انسان خپل حظ حاصلوي او تجربه ورته حاصلېږي.

اقبال نسيم خټک د ښې جمالياتي تجربې د لاس ته راوړلو دپاره بعضې شرطونه او اصول وړاندې کړي چې دلته به په هر يوه جلا جلا بحث تر سره کړو.

لمړی د ښې جمالياتي تجربې لپاره ښه فکر او علم مهم بولي دی وايي ددې لپاره چې موږ پوره او ښه تجربه وکړو نو معروض ته به په علمي نظر ګورو او د هغه په هکله به فکر کوو.

که موږ يو ښايسته شی ووينو او د هغه په هکله بې فکره پاته سو؛ ښکاره خبره ده چې موږ به ښه جمالياتي تجربه نه وې کړې او کله چې بيا په هنر کې د هغه تجربې بيان کوو؛بې خونده، بې رنګه به وي او خوند به يې اوبو وړی وي.

دويم د جمالياتي تجروبې لپاره مهم سماجي شعور دئ؛ سماجي شعور په دې مانا چې ستا شعور به د نوي څيز قبلوونکئ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ چيرته سماج فکر ونه لرو نو د امير کروړ د وخت حسن به موږ حسن بولو او هيڅ تنوع به ونه منو او حال دا چي د جمال يوه ځانګړنه تنوع دئ.

دريم تخيل هم د جمالياتي تجربې لپاره ارزښت دئ.موږ په جمالياتي تجربه کي اړ يو چي د جمال په هکله په خپل ذهن کي مخکيني نورمونه او اصول را سربيره کړو.

څلورم د تحير يا حيرانتيا جذبه د جمالياتي تجربې مهم اصل دئ. د دې لپاره چي ښه جمالياتي تجربه مو تر سره کړې وي بايد په ځان کي د حيرت جذبه ولرو!

شپږم د فنکار ذات دئ د هغه ضرورتونه هيلي او ارمانونه دي د هغه ماحول چاپيريال دئ او خپله پنکار دئ.

نو کله چي دغه شپږ څيزونه په يو انسان کي جمعه سي نو هغه تر ټولو د جمالياتو ښه تجربه کولای سي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمال ذوق

دوې کاکړۍ لولو او بیا به د ذوق جمال طرف ته ورسو:

ژړ چارگل ژړه څهره

ژړو پر ولنگ وموسیده

سپین یې گی دئ سپین یې زړه دئ

سپین د سپینو په تاله دئ

موږ که کاکړیو ته گورو یو ځای یو کس وایي سپین د سپینو په تاله دئ او بل ځای بیا ژړه څهره د حسن معیار دئ. همدغه د ذوق اختلاف دئ او موږ ویلای سو چي ذوق انفرادي خاصیت لري او د تغیر او بدلون په حالت کي دئ خو جمالیاتي حس بیا یوه بېله انسان شموله موضوع ده: حس هغه لوړه ده چي موږ د حسن خواته راکاږي او ذوق بیا حسن ته اصول او معیارونه ټاکي.

هغه څوک چي لوړ ذوق لري؛ عالي حسن خوښوي او هغه څوک چي ټیټ ذوق لري هغه بیا ټیټ حسن خوښوي.

ذوق اکتسابي شی دئ، چي انسان یې د ټولني څخه کسب کوي یا هم په میراثي ډول د یو نسل نه بل نسل ته پاتې کیږي. ذوق روزل کیږي او پالل کیږي که څوک په هر ډول ټولنه کي ژوند کوې د هغې ټولني په تاثر ذوق جوړیږي.لکه څرنگه چي موږ د خوړو ذایقه له یو بل څه توپیر کوي همداسي زموږ د ښکلا ذایقه هم بیل بیل وي ځکه موږ مخکي هم وویله چي ذوق انفرادي دی.

د ذوق په هکله والتیر وایي: ((د خلکو او قامونو ذوقونه سره مختلف وي ځکه چي ذوق انفرادي خاصیت دئ او د ذوق لپاره یو عام معیار ټاکل ناممکن کار دئ.))

په پورته د والتیر په وینا کي وینو چي د خلگو او قامونو ذوقونه سره مختلفه دي نو داسي یوه انگیرنه کوای سو چي ذوق که له یوه اړخه انفرادي دئ خو تر څنگ تر یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حده ټولنیز دی موږ وایو ذوق په ټولنه کي روزل کیږي او په ټولنه کي یې وده صورت نیسي که د افغانستان د ټولو وګړو ذوقونه یو د بله بیل دي خو تر څنګ یې یو نه یو ډول نیژدیکت هم سته.

موږ وینو د افغانستان زیات وګړې غټي سترګي تور ویښته کت باڼو سپین، یا غنمرګه څېره نرۍ ورځي باریکه جګه پزه نري شنډان خوښوي که موږ چین وګړو ته نظر واچوو نو بیا به مو خبري سر چپه وې نو ځکه باید ووایو چي که د یوې خوا ذوق انفرادي دئ خو یو ډول نه یو ډول د ټولني سره مستقیما اړیکه لري.

خو په دغه ټولنیز عمل کي فردي مداخله زیاته ده ځکه چي د انسان د اندرون سره اړیکه لري او هر انسان یې د خپل فکر مطابق جوړوې او عملي کوي یې. دا چي هر انسان یې د خپل فکر په رڼا کي ګوري او د خپل فکر مطابق زیاتونه او کمونه پکښې کوي نو ځکه ورته یو ټاکلی معیار نسته او نه ټاکل کیدلای سي.

ځکه چي ذوقونه بیل بیل دي آن د یو کس د ذوق دپاره موږ ټاکلی معیار نه سو درلودلی ځکه چي ذوق روزل کیږي بدلیږي رابدلیږي لوړیږي ټیټیږي نو ځکه آن یو څوک د خپل ذوق دپاره کوم معلوم او یو واحد او منلی معیار نه سي ټاکلی.

جمالیاتي ذوق یو ذهني عمل دئ او د احساساتو سره هېڅ تعلق نه لري. ذوق د احساس د را پارولو لپاره صرف یو معیار ټاکي او ذهن کي هغه معیار اماده پروت وي کله چي په خارجي نړۍ کي د هغه موافق یو شی وویني نو احساسات په هیجان راولي.

زموږ ذوق د قاضي حیثیت لري چي د ښکلا او قبحي دپاره پرنسیپونه د انسان خاریجي حواسو ته په لاس ورکوې او بیا د ذوق تر پریکړې ورسته احساسات خپل سر راپورته کوې او ځان ښکاره که موږ چیري د ذوق نه بې برخي و اوسو نو هیڅ کله به زموږ احساسات را ونه پاریږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمالياتي حظ

هغه خوند چي د ښکلا او حسن د ليدلو څخه انسان ته حاصليږي.اقبال نسيم خټک يې هم دې ته ورته تعريفوي.

خټک وايي د جمالياتو په ژبه به جمالي حظ داسي تعريف کړو: ((د جمالياتي تجربي پر مهال چي کوم خوند بې غير د څه خواهش نه انسان ته حاصليږي جمالياتي حظ دئ.))

پورته تعريف ته که وضاحت ورکو نو د انسان د خواهش نه بې غير توري په تعريف کي نيمگړتيا راولي ځکه موږ گورو چي دحسن ليدل او کتل د انسان اشد ضرورت دئ او بې غير د دې ضرورت د انسان ژوند نيمگړی دئ موږ ولي د ښکلي شي نه خوند اخلو ځکه دا زموږ د استيتيکي حواسو غوښتنه ده او کله چي دغه غوښتنه پوره سې نو موږ ته خوند حاصليږي.نو هيڅکله نه سو ويلای چي جمالياتي حظ به بې غير د کومه ضرورته وې اما که داسي ويل سوې وای چي بې غير د مادي ضرورته نو تر يوه بريده به خبره صحيح وای.

جمالياتي حظ د حسن او ښکلا په ليدلو کسب کيږي او دا د انسان خاصيت دئ؛چي د ښکلا د ليدلو څخه خوند اخلي. نور حيوانات ددې خوند نه محروم دي او دا د الله ج پر انسان يوه لويه پيرزوينه ده چي انسان ته يې ورکړې ده.

ښاغلی احمد سعيد رفيق ليکي: ((جمالياتي حظ نه د فطرت عطيه ده او نه څه خلقي يا وجداني صلاحيت دئ بلکې دا يو اکتسابي ذهني عمل دئ؛ چي د انساني تمدن او تهذيب د پيدا کيدو لامل دئ او د انسان څخه سوا نور حيوانات ددغه جمالياتي حظ نه محروم دي)).

جمالياتي حظ د انسانانو مشترکه دنيا ده ددې د حاصلولو بيل اصول دي. په دې کي اعلی، ادنی، شتمن غريب، ماضي، حال، لمر خاته، قبله، رنگ او نسل هېڅ قيد او شرط نسته هر فرد هر قوم جمالياتي حظ حاصلولی سي په دې شرط چي غوښتنه يې ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمالياتي حظ څخه خوشحالي انسان ته ورکول کيږي ددې تفصيل په الفاظو کي سخت دئ. د دغه حظ خوشالي د عامي خوشحالۍ نه زياته اوچته ده.

جمالياتي حظ د انسان لپاره د خوښۍ راوستونکئ دئ دا خوښي عادي خوښي نه ده.هر شي که انسان ته دغه حظ حاصل کئ ښکلی دئ هغه که هر شی وې.

د حظ په هکله ايډيسن وايي: ((هر هغه شی چي نوی وي عموميت ونه لري په تخيل کي يو قسم خوشحالي راولاړه کي. ځکه چي روح د نامانوس تعجب نه ډک کړې. دده د تجسس تسکين کوي او داسي خيال ورکوي چي دده په ولکه کي دده نااګاهونو څخه وو.))

که موږ راسو موږ ته له جمال نه پرته نور شيان هم خوښي او خوشحالي بخښي ايا دا خوښي جمالياتي حظ دئ؟ لکه دوستي، دولت، شهرت، طاقت، اثرروسوخ او د خپل پلار ورور مور خور سره له مودو وروسته ليدل دا ټول موږ ته خوشحالي راکوي خو دا يقينا جمالياتي حظ نه دئ!

موږ په جمالياتي حظ کي هغه خوښي چپ د معروض د حسنه پيدا وې حسن بللی سو او دغه د حسن خون او خوښي له دې خوښۍ نه پورته وې.

ارسطو د جمالياتي حظ د تعريف څه انکار کوي او هغه د تعريف په پنجره کي نه قيدوي.

ارسطو وايي: ((د حسن نه چي کوم حظ انسان ته رسيږي هغه د قبضې او تصرف د غوښتنې نه وتلی دئ.))

برکلي وايي: ((هر سړی پوهيږي چي حسن لذت بخښي.))

مجنون ګور کهپوري وايي: ((حسن صداقت دئ او صداقت حسن دئ موږ ته دومره اړتيا ده، چي هم دومره ځانونه پوه کړو)).

اوس خبره داده چي کوم شيان جمالياتي حظ بخښي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه شیان چي په ښه ډول متناسب وي او یو د بل سره هم رنګه وي دغه هم رنګي ذهن کي شور جوړوي او انسان ته خوشحالي بخښي.

د شیانو توافق زموږ د خیالي ایډیال سره.

تر ټولو ستر حظ چي انسان ته حاصلیږي د مافوق الطبعي جمال په پلوشو سره انسان ته پیدا کیږي.

رسکن وایي: ((دا د انسان فرض دي چي د الله ج حمد بیان کړي د هغه د اطاعت په وسیله روح خوشحاله کړي)).

یوه ټپه ده چي هغه هم د ما فوق الطبعي جمال نه د حظ ښېګڼه بیانوي:

مینه د خدای او رسول ښه ده

دا نوري میني بې وفا پاتې به سینه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلال او جمال

د جلال کليمه د لمړي ځل لپاره د عظمت او غرور په مانا لون جاينس وکاروله.

دی په خپله مقاله کي ليکي: ((جلال د روح د عظمت سوری دئ.))

د جاينس په وينا جلال د روح د عظمت او لويې سوری دئ او د کوم شي نه چي پر انساني روح باندي د عظمت تاثير وسي دغه جلال دئ .

د جلال لپاره ايډمنډ برگ هم داسي حال،چي انساني روح په داسي حالت کي واچوي چي د بل څه په هکله فکر نه سي کولای.

ايډمنډ برگ د جلال د پاره داسي تشريح ورکوي: کومه جذبه چي په فطرت کي د عظيم او جليل له کبله پيدا کيږي دغه عوامل ډير په شدت سره عمل کوي.

نو ددې نتيجه انتهايي تعجب انگيزه کيفيت وياړ يا د روح داسي کيفيت وې چي د هغه ټولي وظيفې معطلې سي او ددې سره يو څه بيره هم ورگډه وي په دې وخت کي ذهن د خپل معروض څخه داسي ډک سي چي بل شي ته ځای نه سي ورکولای.دی بيره حيرت د جسم لوی والی جلال بولي.

ايل اي ايډ وايي: بيا خو موږ جلال د هغه معروض(که مصنوعي وې که فطري) خصوصيت ته ويلی سو چي د خپل لوی والي يا قوت طاقت جسامت وسعت يا لامتناهيت (د کوچنيوالي يا د لوی والي) د روغبت او پر اساسيت يا محکموالي په وجه زموږ جذبات په تاثير کي راولي.

دی قوت جسامت ډير کوچنيوالی يا ډير غټوالی جلال بولي موږ چي کله دنگو غرونو ته گورو دلته موږ ته جلال ښکاري کله چي د سمندر لايمتناهي څپې وينو موږ د جلال نه خوند اخلو. زموږ په يوه فلکوريکه ټپه کي وايي:

په لويو غرو د خدای نظر وي

په سر يې واوري ووروي پای يې گلونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسو به هغه وخت د غرونو له جلال نه څومره خوند اخیستئ وي کله چي د غرونو هسکي څوکي د سپینو او لایتناهي واوري نه جوړ وي.

د جسم وسعت او لایتناهي والی د حسن جلال ښکارندوی وي. موږ چي کله د ژمي سهار له خوبه جگ سو او د انگړ شاوخوا سیمې آن! تر هغو چي زموږ د سترگو نظر لگیږي د واورې سپین اندامونه په مخکه خواره وي چي د جلال ستره ننداره زموږ ذهن ډکوي او د حیرت اخري حد ته رسیږو.

خو کله چي موږ سترې مجسمې گورو نو زموږ ذهن کي د هغوی د اندامنو تراشل ارزښت نه دئ دلته زموږ ذهن ته یو لایتناهي قدرت د دوی د ستر وجود نه تداعي کیږي کوم چي کولای سي په خپلو مزبوتو متو ددې نړۍ د ښیرازۍ لپاره کار وکي او کړی یې دئ.

لارډ کیمزهم په دې اند دئ ،چي ((په جلال کي د قوت نه زیات هېڅ صفت او صورت حال نه سو اضافه کولای.))

د لارډ جیمز وینا ته که راسو نو موږ گورو چي انسان د ډیرو شیانو په هکله د قوت فکر کوي که موږ لوی غرونه گورو هلته موږ ته یو محکم او د قوت لرونکئ موجود ذهن ته راځي موږ په ډیرو ځایونو کي غر د قوت سمبول بولو خوشحال بابا وایي:

د جهان ډیري خبري لور په لور توري لښکري

زړه مي نه خوځې د ځایه غر خو هسي وې کنه

دا خبره چي جلال یواځي د قوت پر ریښه ولاړ دئ تر یو حده وچه خبره ده او موږ د جمالیاتو په علم کي وچي خبري نه سو منلی موږ که سند هواره ارته لمن گورو یو زبردست جلال وینو او یو ستر قوت ننداره کوو خو کله چي د ستورو ډک اسمان وینو موږ دلته هیڅ قوت د هغه په غیږه کي نه ننداره کوو خو بیا مو هم ذهن د جلال له پلوشو نه ډک وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند په جلال کي تر جمال جذابیت زیات دئ روح، له بیخي بل ډول حالت سره مخ کوي روح ته حیرت ورکوې ویره ورکوې او یو داسي حالت سره مخ کیږي چي ذهن ته د جلال او د معروض د تصور نه ماسوا بل شی نه مالمیږي.

دا یواځي قوت نه دئ؛چي دغه حالت روح ته بخښي بلکې لوی والی زیات کوچنیوالی زیږوالی او ... .

برک هم هغه خط چي خپل ملګري ریچرډ شیکلټن ته یي لیکلی وو لیکې: ماته دا ډیر خوند راکوي چي زه د فطرت ښکلا په لویو او خوف ناکو نظارو کي ووینم ځکه چي دا زړه د شانداره خیالاتو نه ډکوي او روح د ځان طرف ته را کاږي.

برک د جلال لپاره حیرت، ویره او لوی والی هغه حالتونه بولي چي د جلال له ننداريې وروسته انسان او روح یې ور سره مخ کیږي. موږ ولي د جنګ او جګړو د ځایونو د لیدلو څخه خوند اخلو باوجود ددې چي هلته نړیدلې کورونه غاښي غاښي دیوالونه سوي مځکي ماتي وني وینو؟

کیدای سي چي تاسو به جواب پیدا کړی وې ځکه همدا جلال دئ! موږ ګورو چي جان بیلي هم د خوفناکو څیزونو تر شا د جلال لاس بولې او د خوند اخستلو وسیله یې بولي.

جان بیلي لیکي:((د فطرت داسي کومي منظرې دي چي زړه ته زبات رفعت او لوړوالی ورکوې یا جلالي جذبات پیدا کوې؟ دا د مځکي خوش منظره قطعات نه دې دا د ګلونو څخه ډک پټي نه دي دا اباد ښارونه نه دي بلکې دا زاړه غرونه دي او په تنهایۍ کي د اوبو ډک جهیلونه دي دا اوږد عمره ځنګلونه دي او هغه ابشارونه دي چي پر لویو لویو ډبرو راتوییږي)).

که وګورو خبره د حیرت ویري لویوالي نه هیڅ طرف ته نه ځي. موږ چي کله زاړه غرونه وینو د عظمت تر څنګ یې یو ډول ویره د ستروالي نه احساسوو که ابشارونه ګورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حيرت ويره او عظمت درې سره مو ذهن ډکوي او کله چي ځنګل ته ځو نو د پراخۍ او ويري دواړو اثر پر ذهن لويږي.

کانت هم درې ډوله جلال راپژني: ((خوفناک، رفيع اوعظيم الشان)).

خوفناک: لکه د توري شپې د ډير تورواِلي نه مو چي ذهن خوند او جلال ورته ورسيږي. رفيع: لکه غرونه او عظيم الشان: لکه سندونه، دلته زما په اند د رفعت نه لوړ والۍ او د عظمت نه پراخي مراد ده.

خو خبره دلته ده چي په جلال کي د عظمت نندارہ پر لويو ډبرو توييدونکي ابشارونه دې لوی غرونه دې اسمان دئ فراخ جهيلونه حيرت او ويره ده او... خو جمال ته که راسو جمال لطافت دئ جمال د جينکو سره مخونه دې جمال د ګلاب نرګسي پاڼي دې جمال د شبنم نرم څاڅکي دې توري سترګي دي مات بانه دي شنه چمنونه دي او په عموم کي که ووايو چي جلال د عظمت ننداره ده او جمال د لطافت ننداره ده ددې دپاره نصير احمد ناصر هم همداسي نظر لرې.

نصير احمد ناصر ليکي: ((د حسن دوه مظاهر دي اول جمال چي د رحمت او لطافت معصومۍ او نزاکت نه زيږې دويم جلال چي د قوت جبروت او قهارۍ نه زيږې.))

ښاغلی ناصر هم د جلال دپاره صفت قوت حيرت ويره بولي خو د جمال صفت بيا معصومي نزاکت نرمي او لطف بولي. سعيد احمد رفيق هم د جلال او جمال تاريخي سير څيړلی او وايي مخکي وختونو کي حسن دوې برخي درلودلې يوه يې لطافت وو بله يې عظمت وو دوی دلربايي د ښځو صفت بللی او عظمت يې د نارينوو دپاره کارولی.

سعيد احمد رفيق وايي: ((د لون جانس د جلال د کليمې د استعمال نه مخکي حسن پر دوه ډلو ويشل کيدئ لمړی دلربايي چي په ښځو کي وه دويم عظمت چي په نارينه و کي ګڼل کيده.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چي ښځي طبعا د ناز نزاکت او نرمۍ لرونکې دې همدا لامل وو چي مخکي وختونو کي د ښځینه حسن ته دلربایي یا جمال ویل کیدئ او نارینه چي طبعا د غرور نه ډک زیږه او لوی جسامت نسبت ښځي ته لرې ، نو جلال او عظمت د نارینوو دپاره مخته وړل کیدئ.

خو کله کله بعضي نر انسانان چي لطیف او نازک جسم لرې دوی ته هم د جمال نسبت کیږې دوی د ښځو سره تر ډیره حده ورته والی لرې .

که موږ د حمید او کاظم خان شیدا نوخط گورو هغوی د جمال لرونکي دې او هیڅ کله یې د جلال ستاینه نه ده سوې موږ مخکي یادونه وکړه چي جمالیاتو کي پریکنده پریکړه نسته راسئ چي د خوشحال نه واورو چي نوخطو ته د جمال نسبت کوې او وایي:

په سپین مخ یې تازه خط نوی ټوکیږې

زه به ځان ورځني ژغورم روږد دئ زاغ

یا

ما دا هسي رنگ هندو لیدلی نه وو

چه په حسن دین او زړه د مسلمان وړي

یا دا بیت

هغه تور هندو بچه به چیرته غواړم

چي زما د زړه متاع باندي گرو وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هر څنګه چي يې هرډر وايي چي د نارينه ښکلا د هغه د اندامونو په شدت کي ده څومره چي د نارينه اندامونه محکم او کلک وي نو جلال ورپکښي زيږي او حسن يې زياتيږي.

خوشحال هم د نارينه حسن جلال او غرور بولي او د ښځينه ښايست نزاکت او نرم والی دئ زلمو ته د باز سمبول او جينکو ته د کوترې سمبول کاروې چي باز طبعا مغروره او ويره اچونکی دئ خو کوتره بيا نيازبينه او مهربانه ده.

خوشحال بابا وايي:

عشقه ستا واړي چاري اوتري دي

چه زورور يې واړه بهتري دي

تر مرګه پوري سره نظر لري

زلمي بازونه جوني کوتري دي

آئې جي هر ډر وايي: ((د نارينه حسن د خپلو عضوياتو جذباتو په شدت سره او په نورو جسماني حرکاتو او خصوصياتو کي دئ.))

خوشحال بابا هم د نارينه دپاره جلال او د ښځينه وو دپاره نزاکت حيا حسن کڼي.

خوشحال بابا وايي:

ميړه چي توره وکا وفا لري

ښځه چي حسن شرم حيا لري

نوري پښتني ورځني مه کړه

هرڅه به ښه لري هغه چي دا لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه خبره ونکل مان هم کوي : ((ونکل مان وايي:ښځي په جمال او نارينه په جلال ښکلي کيږي.))

دلته يوه خبره ضرور ده چي جلال او جمال خپل ترمنځ ډير باريک تار لري چي بيلول يې ستونزمن دي خو بيا هم وايو چي جلال لرونکي څيزونو کي حتمي نه ده چي جمال دي هم وي.

رسکن وايي: ((دا خبره بايد ضرور و منل سي چي ډير شيان د اعلا درجي جلال لري خو د اعلا درجې جمال نه لري)).

ددوی تر منځ يوه نه شلېدونکې رابطه ده چي هغه ذهني خوشحالي ده چي د جلال او جمال دواړو څه ذهن ته حاصليږي نو ځکه يو د بله څه په ډير دقت هم نه سو بيلولای خو صرف يوه هڅه ده چي کوو يې.

يو بل عالم وايي: ((په صحيحو مانا جلال د جمال پر درشل پروت دئ.))

نو چي جلال د جمال پر درشل پروت دئ نو د يو بل نه يې بېلول بيخي سخته ده خو صرف دومره ويلای سو چي د جمال او د جلال د جذبو ترمنځ لږ توپير سته .

د جلال سره ذهن دومره حيرت اخلي چي جمال يې نه سي ورکولای د جلال سره انساني فکر ټول ډکيږي د څو شېبو دپاره راسئ چي د جمالياتو د يوه عالم بليتيربيا وينا ووايو.

بليتربيا ((هغه جذبه چي د جمال څخه پيدا سوې وي له هغي جذبي تته بولي چي د جلال نه زېږېدلې وي.))

خو ونکل بيا هم د دوی توپير په جسامت سره کوې دی وايي : ((جلال لرونکي څيزونه لوی او جمال لرونکي واړه وي جمال هوار او مهين مرتب دئ خو جلال بيا زيږ او بې ترتيبه دئ.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونکل مان وايي: ((جلالي څيزونه په جسامت کي لوی وي جمال لرونکي ورکوټي وي حسن هوار او مهين پکار دئ او جلال بيا زيږ او بې ترتيبه وي.))

شيلنگ بيا جلال داسي يو تصور بولي چي که يې په يوه واړه شي کي وگورې خو بيا به هم د تصور ټولې دروازې تړي خو جمال که په لايتناهي کي هم وگورې بيا هم ذهن سل په سلو نه ډکوي او بس.

شيلنگ وايي: ((جلال په متناهي کي لامتناهي دئ او جمال په لامتناهي کي متناهي دئ.))

راسئ د جلال په هکله د ليوني پيلسوف غني خان اند وگورو ده جلال ته يو نظم ليکلی.

غني خان وايي:

جلال

زه غواړم د هيرو نه مستي سره گلونه جوړ کړم

د سرو اوښکو نه سري شونډي د ژړا سرونه جوړ کړم

د خزان تياره کړم ډوبه د اميد په سمندر کي

د کنجکو نه لالونه د غلو پلونه جوړ کړم

چي دا روح مي په ښکار ووځي د رنگونو د خوبونو

که نور نه وي د تيرو زه رنگيني نورونه جوړ کړم

چه د خشت سم زه ليواله د صحرا هره زره کښي

په زرهاوو بستانونه په لکها گلونه جوړ کړم

چه زه وړی د ارمان سم د سپرلي په سپين سبا کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې حسابه ماښامونه بې پایان غمونه جوړ کړم

تور او سپین زما د سترګو کله تول کله تلل دي

شپه او ورځ زما نظر دئ ورکول او مونتل دي

که خندا ده که ژړا ده دا ځیګر مشغولول دي

که وصال دئ که فراق دئ خپل سرور ته ګډېدل دي

چي زه مست سم د ډیران سره خیشته ګلونه جوړ کړم

د سرو اوښکو نه سرې شونډې د ژړا سرونه جوړ کړم

دا چي زه ځان ته يو تخت د رنګین باده ودان کم

د غلام خواري بدله د پادشاه په رنګ سرور کړم

دا چي ته یې اې جانانه دا چي ستا مستي رڼا ده

دا زما مینه ارمان دئ دا زما ژړا خندا ده

دملا خبري خوشي معامله زما او ستا ده

دا داستان د لوړي نه دئ دا قصه د عشق او سا ده

دی زما سرور کي پټ راز ستا د حسن او کمال دئ

دا زما کمزوري سترګي ستا د خیشت جاه و جلال دئ

غني خان په دې نظم کي د سرو سترګو ژړا يادونه کوي دی که څه هم دی دا هر څه د خیال او فکر زیږنده بولي خو ورسته وايي چي خالقه دا زما سترګي ستا د جاه او جلال ښکارندويي کوي او ستا جاه جلال دئ.

دلته جلالیت د خدای ج صفت ګرځوي او دغه صفت د الله ج دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هر رنگ چي وي حسن دوې برخي لري جلال او جمال چي د جلال امرخېل د ببت پر مطابق چي دنيا په دوه شيانو ودانه ده چي جلال او جمال دئ.

په قرآن کريم کي هم څو ځايه جلال وينو او هلته هم د جلال يادونه سوې د سورة رحمن په اخير کي د الله ج صفت په جلال سره سوى او صحيح بخاري د جلال تفسير داسي کوې يي (الجلال) ذو العظمة يعني خاوند د لويۍ او غرور.

د ښکلاپوهني اصطلاح کي هم هغه ښکلا چي د يو ډول لويۍ او غرور څه پيدا سوې وي جلال دئ ښکلا پوهان وايي جمال په لطيفو اجسامو کي شتون لري او جلال په زيږو او هولناکه شيانو کي شتون لري.

خو بعضي استاذانو د جلال د پاره ښايست او د جمال دپاره د ښکلا نوم اخيستئ زما په اند کومه منطقي خبره نه ده موږ چي کله د غرو نندارہ کوو نو وايو چي څونه ښکلی غر دئ يا هم وايو څه ښايسته غر دئ او که يوه جينۍ هم گورو بيا هم دواړه صفتونه کاروو.

نو که موږ دجمال د پاره يواځي ښکلا مترادفه کلمه وګرځوو او د جلال دپاره ښايست نو بايد ونه وايو چي ښايسته جينۍ ده يا هم ښکلی غر دئ.

د جمال کليمه د ښځي دپاره په احاديثو کي هم وينو حديث شريف دئ عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ((ورجل طلبته امرأة ذات منصب وجمال)).صحيح بخاري

ژباړه :او بل هغه څوک د خداى ج په رحمة کي وې چي يوه ښځه چي د جمال او منصب لرونکې د ده څه د ګنا غوښتنه وکي او دى يې د خداى ج د ويري پرېږدي.

يوه ورځ مي د استاذ سره د جمال په هکله موضوع يادہ کړه چي د جلال او جمال بحث راغلئ استاذ يو مثال راکئ چي که يوه جينۍ خپل حسن په نقاب کي څرګند کړي نو دا جلال دئ او که همداسې بې نقابه ځان ښکاره کړې بيا جمال دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما په اند کله چي يو ځوک خپل حسن په پرده کي کړي يو ډول غرور په خپل حسن کوي چي دغه غرور خپله ځانته حسن دئ چي جلال ورته ويلی سو.

او کله چي بې پردې ځان ښيي نو هغه جلال ختم سو او صرف جمال پاته سو. همدا لامل دئ چي حمزه بابا وايي هغه حسن حسن مه گڼه چي عام سي.

او موږ ځکه تل په نقاب کي سترگي د بربنډو سترگو نه زياتي خوښوو چي جلال او جمال دواړه ملگرتيا سره کوي.

جمال د گلونو او ښکلو منظرو لطافت دئ جمال د ښايستو معشوقو نرمي زلفي دي جمال د گل پر پاسته بدن د شبنم څاڅکي دي جمال لطافت دئ ځکه خيام نيشافوري وايي:

بنگر ز صبا دامن گل چاک شده

بلبل زجمال گل طربناک شده

در سايه گل نشين که بسيار اين گل

در خاک فرو ريزد و ما خاک شده

موږ چي الحمد لله مسلمانان يو او يواځي پر مادي نړۍ باندي نه يو ولاړ نو د يوې خبري سپيناوی موهم دئ.

کله چي د جلال نسبت الله ج ته وسي نو دهغه نه د الله د قهر او غلبي او لويۍ صفات مراد دي او کله چي د جمال نسبت وده ته وسې نو بيا ورنه لطيف او د مهربانۍ صفات مراد کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبحه یا بدرنګي

ریاض الحسن لیکي: ((د انساني صفات د ترقۍ دپاره لکه څرنګه چي د نیکۍ ضرورت وي هم دغه شان د بدۍ وجود مهم دئ د ازغي حیثیت خالي د ازغي نه دئ بلکه د ګل ښکلا یې هم څو چنده کړې ده.))

دی وایي کله چي یو شی ارزښت پیدا کوي نو په خپل متضاد سره ارزښت پیدا کوي که حسن دئ د بدرنګۍ برکت دئ چي حسن ارزښت پیدا کړی نو څرنګه چي په جمالیاتو کي د حسن بحث مهم دئ همداسي یې متضاد چي قبحه یا بدرنګي ده د اهمیت وړ دئ.

نو د بدرنګۍ ارزښت یواځي بدرنګي نه ده بلکي لوی ارزښت یې دادئ چي د حسن ارزښت یې زیات کړی که چیري بدرنګي شتون ونه لري نو د حسن دغه ارزښت به هیڅ کله حسن نه وای پیدا کړی او تر دې مهمه خبره لا دا ده چي شی په خپل ضد سره تر بل هر څه ښه پیژندل کیږي. موږ که د خندا ارزښت منو نو تر ژړا ورسته یې منو که خوشحالي ارزښت ده د غم له برکته که ژوند ارزښت دئ د مرګ خاطر دئ همداسي هر شي ته د هغه ضد ارزښت ورکړی دئ.

کروچي هم د بدرنګۍ په اړه رږغېدلی دئ.دی وایي: ((که چیرې د دنیا څه قبحه ورکه سي او که چرته په عالم کي ښېګڼه او خوشبختي رواج ولري نو شاید فنکار غیر اخلاقي یا قنوطي جذبات پیش نه کي البته ددې پر ځای به خاموش معصوم او د خوښۍ نه ډک الفاظ ولیکي.))

انسان تر ډیره حده په هنر کي خپل د تحت الشعور زخیره سوې خبري کوې چي په شعوري توګه یې د ویلو توان نه لرې نو د هنر په مرسته دغه خبري په صیقل شوې بڼه ټولني ته وړاندي کوې نو ځکه کروچي وایي که قبحه نه وای نو هیڅ کله به پنکار یا هنرمند غیر اخلاقي خبري نه وای کړي ځکه چي قبحي به شتون نه درلودلای بلکي لیکوال او هنرمند به خاموشه او د خوښۍ ډک هنر پنځولی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو بل لیکوال د قبحي په اړه داسي وايي: ((قبحه په ښکاره ډول سره زموږ د جمالیاتي تجربې یو ښکاره جز دئ دا د عام سطحي څیز په شان دئ دی پر موږ اثر نه کوي او زموږ توجه نه جلبوي او په فطري توگه سره دا د حسن متضاد دئ)).

دلته که وگورو د قبحي په پېژندنه کي لیکوال بدرنگي داسي شی بولي چي یو عادي شی دئ زموږ توجه نه جلبوي او موږ د هغه طرف ته میل نه کوو خو دا زموږ د جمالیاتي تجربې نه یو شي ته میل او نه میل ثابتیږي.

خو که پورته تعریف نور هم سره وشنو نو تعریف به یو څه نیمگړی ښکاره سي ځکه دی قبح د نه اثر لامل بولي موږ زیاتي قبحي وینو چي پر موږ منفي اثر پریږدي موږ د هغه څه کرکه کوو آن هغه طرف ته بل ځل گورو نه او آن کله کله هغه ځای هم پریږدو نو موږ هیڅ کله د قبحي په لیدلو بې تفاوته نه سو پاتي کیدلای بلکي قبحه موږ متاثره کوې خو زموږ د غوښتني خلاف تاثر اخلو.

که حسن موږ ته خوند را بخښي او لذت راکوي نو قبحه بدخوندي او بد تاثر موږ ته راکوې او موږ زموږ د غوښتني خلاف متاثره کوې.

دا چي زموږ د جمالیاتي تجربې برخه ده خو په عام ډول د جمال ضد بلل کیږي ځکه موږ وایو چي داشی ښکلی دئ او دا بیا بدرنگه دئ بدرنگه شی زموږ جذبات نه پاروي ښکلی شی زموږ جذبات پاروي.

کړوس بدرنگي د حسن متضاد بولي او وايي: ((کوم شی چي زموږ لوړو حسیاتو ته بې رنگه او بد خونده ښکاره سي هغه شی بدرنگه دئ.))

ورسته لیکي: په کوم شي کي چي لږ غوندي تضاد او د ژوند نفي وي لکه شخړه کمزوري یا کمی بس بدرنگ دئ.

موږ ویلای سو که په کوم شي کي جلال او جمال نه وي بدرنگه دئ یعني نه زموږ احساسات راوپاروي نه مو په ویره کي واچوي نه قوت ولري بدرنگ دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عموم کي ويلای سو چي قبحه د حسن متضاد ده.

ډيزوير بيا وايي: ((يو خو په عموم کي قبحه د شر او کراهت صحيح عکس دئ ورسره دا چي د حسن ارزښت څو چنده کوي.))

هغه يو شاعر وايي:

که دا بدرنگ نه وای بدرنگه

چا به نيوه د ښکولو څنگه

دا چي د ښکولو کم عزت دئ

دا د بدرنگو برکت دئ (يوه سندره)

ډيزوير که څه هم لمړی وايي چي بدرنگي په خپل ذات کي يو بد او بدرنگه شی ده خو د بل پلوه که وگورو همدا بدرنگي ده چي د ښايست ارزښت يې زيات کړی که غم نه وي خندا ارزښت نه لري که تکليف نه وې هوساينه ارزښت نه لري که بدرنگي نه وي نو ښکلا ارزښت نه لري.

ونکلټ قبحه د حسن ضد بولي خو دی وايي : ((کوم شي کي چي د حسن کمی وي ددې د وقوع سبب دا وي چي دغه معروض د جمالياتي معيار سره په ټکر وي يا يې فطرت د حسن د رمزو مخالف وي.))

خو فان ولف بيا هغه شی چي ((حظ رسوي ښکلی بولي او کوم چه حظ نه رسوي او ذهن کي بد خونده کيفيت جوړوي قبحه ده.))

کروچي بيا هغه شی چي معروض اظهار کي راسي حسن دئ او که اظهار ناقص وو قبحه ده. موږ د کروچي خبري داسي تعبير کولای سو کوم معروض چي زموږ د خيالي ايډيال سره يو شی وخيجي حسن دئ او کوم شی چي بيا لږ هم زموږ د ايډيال سره توپير وکي قبحه ورڅه جوړيږي. چي دی وايي قبحه د نا مکمل اظهار نتيجه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزن کرانز بیا د حسن دپاره معیار موجود او مني يې خو کله چي خبره د قبحي سي نو د کوم معیار وجود نه مني مطلب داچي کوم داسي معیار نسته چي موږ ووایو که په یو معروض کي داسي صفتونه پیدا سول نو بدرنګ دئ.

یو بل عالم بیا وایي: ((قبحه د حسن خلاف داسي بغاوت دئ لکه چي شر د خیر خلاف دئ.))

اقبال نسیم خټک وایي : (قبحه د جمالیاتي حسن داسي د یو جز په حیث غیر دلکش دئ لکه په موسیقی کي نا آهنګي.)

مارشل د قبحي په اړه وایي: ((په دې هم پوهیږو چي هغه ډېر معروضات چي یو سړي ته حسین دي بل ته بدرنګ یا قبیح دي.))

خو خوشحال چي یو مستانه انسان وو دی بدرنګي د عمر په زیاتېدو سره بولي او یو لامل يې همدا بولي دی وایي:

ارتني په شال ګل دي

ګل تازه ښه دئ خوشحاله

تر شل کاله تازه ګل دئ

بده نه ده تر دیرش کاله

چي تر دیرش کاله زیاتیږي

پریواته يې دي د خیاله

که درست ځان زر و زیور کا

سود يې کم دئ د جماله

زوړ چي ښه جمال ته ګوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا یې ځوان سي د وصاله

موږ که په حسن کي موضوعي او معروضي نظریې وایو نو دلته هم خبره هماغسي ده دلته حسن او قبحه د انساني فکر زېږنده او صفت بلل سوی او په خارج کي د حسن او قبحي شتون ردوي.

یوم د قبحي او حسن دپاره خورا ښه نظر وړاندي کوي دی وایي: ((حسن روح ته اطمینان،ارام او سکون ورکوي همداسي بیا قبحه د حسن خلاف روح ته ناکراري، درد تکلیف او غم پیدا کوي.))

پیري وایي : ((هر ایجاب سلب لري ،هر شی ضد لري نو د حسن ضد قبحه ده. د قبیح مطلب د جمالیاتي حظ نه پیدا کېدل دي.))

نو خلاصه که ووایو چي قبحه د حسن ضد دئ او د جمالیاتو د علم یوه برخه تشکیلوي او داسي یې په لنډ ډول تعریفوو چي کوم معروض چي د جلال او جمال حذ یې انسان کي نه کړ راویښ قبحه ده.

قبحه زموږ په ټولنه کي زیات وخت د توروالي نه زېږېدلې بولي او کله چي څوک تور وي نو بدرنگ به وي. زموږ ټولنه کي فلکلور هم د دې توروالي د قبحي په اړه ډیر څه لري.

ټپه:

ولي مي توره توره بولې

زه توره نه یم مور په ناز بللې یمه.

یا

په تورو بد مه وایاست خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

تور خو لونګ دي پاچاهان يې بويونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما فوق الطبعي حسن

د ما فوق الطبعي حسن نه هر ځای د الله ج حسن مراد دئ او مرادیږي اوس که د الله ج د حسن په اړه ږغیږو نو لمړی به د الله (ج) او د هغه د رسول(ص) ارشاداتو ته سر ور ښکاره کوو.

الله ج په سورة نور ایات ۳۵ کي فرمایي:

((الله نور السماوات والارض)). ژباړه: الله ج د مځکي او اسمانونو نور دئ. د همدې ایاته ورسته فرمایي: ((لیس کمثله شئٌ)) ژباړه: دا داسي نور دئ چي د هغه غوندي هېڅ شی هم نسته. موږ ددې حسن په اړه هیڅ مثال نه سو وړاندي کولای.

دویم حدیث شریف ارشاد دئ نبي کریم ص پرمایې ((الله جمیل یحب الجمال)) ژباړه: الله (ج) جمیل دئ او جمال خوښوي.

اوس که راسو چي دا حسن څرنګه موږ ته مسرت او حظ بخښي نو د ډاکټر سراج الحق وینا د یاده نه سو ایستلی چي وایي:((د متصوفینو زړونه سترګي لري او د هغو سترګو په برکت سره دوی د باطن مشاهده کوي. د دوی زړونه بې له وزرونو پرواز کوي او د عرش تر کنارو ځان رسوي.)) (۱۴: ۱۳۵)

راسئ چي په دې هکله د صوفي شاعر او د پښتون ملت د لوی او تړول منلي انسان عبدالرحمن بابا رحمة الله علیه شعر را واخلو بابا وایي:

هر چي لاندي خپل وجود تر خپل قدم کړي

عرش یې لاندي تر قدم سي اسمان څه دئ

یا دا بیت:

چي په یو قدم تر عرشه پوري رسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما ليدلی دئ رفتار د درويشانو

راسئ چي د غير مسلمو پوهانو نظرونه د مافوق الطبعي جمال په هکله ووايو.

مشهور يوناني عالم افلاطون وايي:((هر کله چي موږ د ښکلي شي پرتله د بل تر هغه زيات ښايسته سره کوو نو موږ ته لمړی شی بدرنگه ښکاري يو شی د يو خاص کس دپاره ښايسته خو د بل چا دپاره به حسن نه وي نو ځکه ددې دنيا هر شی نسبي ناپايداره او غير يقيني دئ.))

وروسته وايي:صرف حسن تصوري يو قايم بالذات شی دئ چي نه پيل او نه هم پای، نه زوال لري نه کښته کيده. دا تغير نه منونکئ او مطلق دئ، چي په هره نقطه او هر تعلق حسن دئ. دا حسن د هرچا هرې زمانې او هر وخت لپاره حسن دئ دا د هر عيب نه پاک د خيال او فکر د سرحدونو نه وتلی دئ ؛چي نه مفهوم محض دئ نه انفرادي علم بلکې يو سرمدي حقيقت دئ.

افلاطونس بيا مافوق الطبعي جمال داسي بيانوي:موږ د شيانو د حقيقت بنياد د عقل په مرسته نه سو مالومولی بلکې د اخلاقي او عقلي وجدان په مرسته په خپل ذات کي مطلق لايتناهي زموږ په باطن کي د اگاهی يا خبر په خاطر پاتې وي ځکه زموږ او د ذات مطلق تر منځ چي څومره لري والی دئ او د متصوفانه کشش په زور دغه فاصله ختمولای سو. دی وايي الله ج خپله هم نور دئ او د حسن سرچينه هم دئ.

سيونارولا بيا وايي: ((څه وخت چي روح د الله ج د حسن نه وځليږي دغه وخت بدن ته يو الهي جمال ورکړل سي.))

شفټسبري بيا ليکي: ((د فطرت هر ښکلی شي ته د حسن ازل تت غوندي عکس ويلای سو.د کايناتو حسن حقيقي نه دئ بلکې مجازي حسن دئ او ددې مجازي حسن سرچينه ذات خداوندي دئ هغه حسن ازل دئ او دغه حسن ازل د انسان د لاس او

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکره وتلی دئ. هغه پټ هم دئ او ښکاره هم دئ هغه موږ ته زیات نیژدې ښکاري خو کله چي ورنژدې کیږو دومره نوره فاصله راسه اخلي.))

خوشحال هم دغه نظریه په لږ توپیر سره بیان کړې ده دی وایي:

په هر څه کي ننداره د هغه مخ کړم

چي د ډیري پیدایی نه نا پدید سو

ونکل مان بیا وایي: ((کومو پوهانو چي د افاقي حسن په اسبابو غور کړی دئ او ددې لټون یې په مخلوقاتو کي کړی دئ؛ ددې دپاره چي حسن اعلی درک وهومي دوی حسن د مخلوقاتو د اجزاوو په ترتیب او موزونیت پسي تللي دي. خو زموږ ذهن د افاقي حسن په هکله یو تصور غیر معین پاته سوی دئ.))

دی وروسته لیکي څومره چي موږ د مادیاتو څه لري کیږو هغومره زموږ فکر لوړوالی پیدا کوي بیا خالق خپل مخلوق ته په هغه اندازه کمال ورکوي.

الیس ایگزانډر بیا وایي: ((الله ج هغه هستي ده چي ټول قدرتونه پکښي ناقابل تغیر دي.))

میراتور وایي: ((په خدای ج کي خیر او صداقت اخیري درجې ته رسیدلی دئ حتی خدای ج په خپله خیر او صداقت دئ او تر ټولو زیات حسین دئ.))

کزن وایي: ((اخلاقي حسن بهترین حسن دئ او ددې سرچینه د خاوند متعال ذات دئ.))

موږ خلص داسي ویلای سو کاینات تلونکي راتلونکي دي په وخت سره د هر ښکلي شي ښکلا آن وجود یې د منځه ځي نو د هغه ښکلا به څرنگه تل پاتي سي نو ځکه یواځینی حسن چي تل پاتي او د انسان تلپاتي خوښۍ ورسره تړلي دې هغه حسن د متعال واحد لا شریک ذات دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الله ج حسن داسي حسن دئ چي موږ یې په هکله د تصور او خیال نیلی نه سو ځغلولی او دومره ویلای سو چي الله ج نور علی نور دئ حسن حسن دئ ټوله ښکلا د هغه د کمال مظاهر ده.

اوس که د سید علي مرتضوي نظر راواخلو چي انسان ددې دنیا څخه پردی دئ ځکه چي کله انسان د کایناتو په هکله په یوه گوښه کي فکر وکي دی به حتما د غم احساس کوي. دغه د غم احساس موږ ته د کومي کیږي؟ دی خپلي خبري داسي غزوي چي کله انسان له خپل اصلي ټاټوبي نه بل طرف ته ولاړ سي د تنهایی او زړه تنگون احساس کوي همداسي زموږ روح هم دلته پردی دئ او د خپگان د احساس سره مخ کیږي تر څو چي د خپل اصلي معشوق او محبوب سره یو ځای سوی نه یې، تر هغو ارام نه لري.

کاروان صاب هم انساني روح د الله ج سره د یو قوي ارطبات په دلودلو قایل دئ.

کاروان صیب وایي:

له سمندر سره هوسا وي په ارامه روان

څاڅکی په نیم وجود پر مځکه وي په گرانه روان

روهي صاب بیا د انسان د زړه تنگون په اړه څه وایي. خو پر دې نه ږغیږي چي انسان ولي دا زړه تنگون پیدا کوي؟ انسان ولي په دنیا کي داسي حالت سره مخ سي چي هغه نعوذ بالله یواځي د انسان تصوري برخه وي؟

اوس دغه تصوري دیوتا چي ښاغلي روهي بیان ورکړی د کومي خوا نه کیږي ایا ددې تصوري موجود په هکله د انسان روح د وخته اړیکه او نه شلیدونکې رابطه درلودله که څنگه؟

روهي صیب په ادبي څېړنو کي بل ځای یو داسي اشاره کوي: کله چي د انسان لپاره پناه ځای ختم سي نو د خیال نړۍ کي د یو داسي چا تلاش کوي چي هغه د ده هره ستونزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حل کړي اوس که موږ دغه خیال حقیقت فرض نه کړو نو انسان ولې د یو بل خیال لټه نه کوي چې انسان هلته دمه وکړي؟

موږ که د نورو دینونو پیروانو نظرونه هم وګورو نو دوی د خدای ج د جمال پرته جمال نیمګړی بولي حتی افلاطون چې د فکر آس یې زیات تیز او توند و دې ته تسلیم سو چې ددې نړۍ ښکلا د الله ج د جمال سیوری دئ.

خو دلته دا پوښتنه راولاړیږي چې ولې انسان د هغه تصور نه سي کولای؟ نو موږ دومره ویلای سو چې انسان د ممکناتو د حسن لپاره آن مکمل تصور نه سي کولای نو د متعال او حسن مطلق تصور خو تر انساني فکر لوړ دئ. راسئ مولانا په دې هکله څومره قوي استدلال کړی دئ.

مولانا وایي:

پای استدلالیان چوبین بود

پای چوبین سخت بې تمکین بود

دی وایي څوک چې د الله ج د جمال او جلال په اړه استدلال او منطق کوي د هغوی پښې د لرګو دي او د لرګو نه جوړي پښې د دریدو قدرت نه لري.

تاسو راسئ د کاروان صیب دا فکر وګورئ! هغه هم ټولي مجازي مینې د خدای ج د مینې سیوری بولي.

کاروان صیب وایي:

مینه د خدای مینه بیلي بیلي جامې واغوندي

چاته معشوقه سي چاته مور چاته د پلار په څېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چي دانساني حسن هره برخه نیمګړې او نسبي ده او په دنیا کي د انسانانو په نړۍ کي کمال مطلق شتون نه لرې نو ځکه انسان د یو کامل حسن ضرورت احساسوي او دغه ضرورت د انسان بیغیر د خدای ج څه نه پوره کیږي نو ځکه د انسان اشد ضرورت هم همدا دئ چي د یو کامل مطلق حسن سره اړیکه او رابطه ولري چي دغه رابطه ورو ورو جوړیږي.

په وروسته کي د یو شاعر بیت چي په غیر شعوري توګه ورنه یوه خبره سوې بدرګه کوو.

جوړ د ختهو اور اوبو نه

ژوندی ستا د ذات په نور یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

فطري حسن

فطرت چي د صنعت مقابل لفظ دئ یعني هغه حسن چي د انساني صنعت او تخلیق نه پردی وي اوس طبیعت زموږ نه راتاو شاوخوا د خدای ج مخلوقات دي چي هغوی د جلال او جمال مظاهر او ښکاره کوونکي دي.

هر موسم تجدید او تنوع دئ د مني په موسم کي د درختو ژړې پاڼي حسن دئ د ژمي د باران نرم څاڅکي تنوع او حسن دئ د دوبي په موسم کي د ارام سیند پر غاړه د شنو ونو منځ کي د مرغیو شور تنوع او حسن دئ او د پسرلي ګلان خو ټول ویني چي څرنګه د حسن مظاهر دي.

یوه ټپه ده:

جانانه خپل وطن ته راسه

شوتلې شنې دي غنم دومره دومره دینه

په پورته ټپه کي تاسو خپله لیدلای سئ چي د طبیعت حسن یعني څه.

زموږ په خوا کي هغه پی مخي ښکلي چي موږ هره ورځ وینو او زړه ورکوو دا د طبیعت حسن دئ او بس.

موږ تر ټولو مخکي د طبیعت د ښکلا په اړه باید د طبیعت د ښکلا د خالق ارشادات مطالعه کړو د ښکلا خالق په خپل سپېڅلي کتاب قرآن کریم کي د کایناتو د ښکلا په اړه داسي وایي:

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُم مِّن دُونِهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ایة

الله الذي خلق السماوات والأرض وما بينهما في ستة أيام «أولها الأحد وآخرها الجمعة» ثم استوى على العرش «هو في اللغة سرير الملك استواء يليق به» ما لكم «يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

كفار مكة» من دونه «غيره» من ولي «اسم ما بزيادة من أي ناصر» ولا شفيع «يدفع عذابه عنكم» أفلا تتذكرون «هذا فتؤمنوا

الله ج د فطرت او د طبيعت په هکله فرمايي چي الله هغه ذات دئ چي اسمانونه او مځکي او د هغو په منځ کي چي کوم شيان شتون لري په شپږو ورځو کي يې پيدا کړه ورسته يې استوا پر عرش وکړه او نسته تاسولره د دې خدايه پرته بل شفيع او ولي چي ستاسو کومک وکي ايا تاسو نه پوهيږئ يا ستاسو نه ياديږي. چي ايمان راوړئ.

تفسير قرطبې د همدې ايات په تفسير کي وايي الله ج په وروستيو دوو ورځو کي د مځکي او اسمانونو پرته نور شيان پيدا کړه او جمال يې تخليق کئ.

په پورته ايات شريف کي صرف د مخلوقاتو د پيدايښت په اړه الله ج ارشاد فرمايلی دئ خو که راسو په دې پسي متصل ايات کريمه ته نو د طبيعت د ښکلا انځور به وګورو او موږ به پوی سو چي خدای ج چي مخلوقات پيدا کړي دي دا يې د پوره حسن او جمال سره پيدا کړي دي.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ مِن طِينٍ ٧اية س .سجدة

الذي أحسن كل شيء خلقه «بفتح اللام فعلا ماضيا صفة وبسكونها بدل اشتمال» وبدأ خلق الإنسان. «آدم»من طين «

الله ج د ځان ستاينه د جمال په پيدا کيدو سره کوي او وايي چي الله ج هغه ذات مبارکه دئ چي ټول شيان يې په ښکلي او ښايسته جوړښت کي پيدا کړه هغوی ته يې جمال ور وبخښئ او د انسان اول پيدايښت يې د ختې نه وکئ.

تاسو اوس د طبيعت د ښکلا او د دې ښکلا د پيداکونکي په کمال کي فکر وکئ چي د خاورو نه يې څومره ښکلی او ښايسته صورت جوړ کړی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله ج په سورة نحل کي د طبیعت ښکلا نوره هم په تفصیل سره بیان کړې ده او ورته يې وضاحت ورکړی دئ راسئ چي د سورة نحل دا څو ایاتونه ولولو!

وَالأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُون سورة نحل آية ٥

والأنعام «الإبل والبقر والغنم ونصبه بفعل مقدر يفسره»خلقها لكم «من جملة الناس» فيها دفء «ما تستدفئون به من الأكسية والأردية من أشعارها وأصوافها» ومنافع «من النسل والدر والركوب» ومنها تأكلون. تفسير جلالين شريف «قدم الظرف للفاصلة

الله ج د انسان د ښایست بیان څو څو ځلي کړی دئ لکه په صورت تین کې یا هم په تیرو مخکیني ایاتونو کي مو وویله خو اوس دلته انسان ته د طبیعت د نورو برخو ښکلا ښايي.

او الله ج هغه حیوانات چي پر څلورو پښو گرځي پیدا او تخلیق کړي يې دي الله ج دا ځکه خلق کړي دي چي په دې کي د انسانانو دپاره گټي او فایدې موجودي دي او د دغو حیواناتو نه انسان خوراک کوي.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ

ولكم فيها جمال «زينة» حين تريحون «تردونها إلى مراحها بالعشي» وحين تسرحون «تخرجونها إلى المرعى بالغداة))

الله ج د انسان جمالیاتي ضرورت هم بیان کړی نه دا چي یواځي تاسو ددې حیواناتو څه مادي گټه لاس ته راوړئ بلکي دې کي ستاسو جمالیاتي حظ هم خړوب کیږي هغه وخت چي ماښام يې کورونو ته راولئ یا هم سحر يې څرځایونو ته بیایاست.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُواْ بَالِغِيهِ إِلاَّ بِشِقِّ الأَنفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُوفٌ رَّحِيم

وتحمل أثقالكم «أحماالكم» إلى بلد لم تكونوا بالغيه«واصلين إليه على غير الإبل» إلا بشق الأنفس «بجهدها»إن ربكم لرؤوف رحيم «بكم حيث خلقها لكم

(c) ketabton.com: The Digital Library

او تاسو پر دې حيواناتو خپل سامانونه هم وړئ د يوه ښار نه بل ښار ته چي تاسو هغه سامان بيله موشقته په خپل ځان سره نه سو رسولای بې شکه چي ستاسو رب مهربانه او بخښونکئ دئ.

وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لاَ تَعْلَمُونَ

وخلق» والخيل والبغال والحمير لتركبوها وزينة«مفعول له والتعليل بهما بتعريف النعم لا ينافي خلقها لغير ذلك كالأكل في الخيل الثابت بحديث الصحيحين»ويخلق ما لا تعلمون «من الأشياء العجيبة الغريبة

تاسو راسئ د قرآن کريم اعجاز وګورئ او د جمال دې پټي برخي ته يې متوجه سئ چي الله په ترتيب سره د انسان د ذوق مطابق لومړی ښکلی حيوان چي آس دئ يادوي بيا خر او بيا غاتر.

الله ج فرمايي چي ما آس خر او غاتر د دې دپاره تخليق کړ چي تاسو پرې سپاره سئ او د ښکلا دپاره مي پيدا کړي دي او الله ج هغه څه پيدا کوي چي تاسو پرې نه ياست خبر.

وَعَلَى اللّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَآئِرٌ وَلَوْ شَاء لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ

»وعلى الله قصد السبيل «أي بيان الطريق المستقيم»ومنها «أي السبيل» جائر «حائد عن الاستقامة» ولو شاء «هدايتكم» لهداكم «إلى قصد السبيل» أجمعين«فتهتدون إليه باختيار منكم

الله ج اراده لري چي تاسو ته نيکه لار وښيي نو بعضې ستاسو څخه د دې لارې څخه اوړي او که الله ج اراده وکړي نو تاسو ټولو ته به هدايت وکړي.

يُنبِتُ لَكُم بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالأَعْنَابَ وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ينبت لكم به الزرع والزيتون والنخيل والأعناب ومن كل الثمرات إن في ذلك «المذكور» لآية «دالة على وحدانيته تعالى» لقوم يتفكرون «في صنعه فيؤمنون

وَمَا ذَرَأَ لَكُمْ فِي الأَرْضِ مُخْتَلِفاً أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُون ۱۴ آية

وسخر لكم» وما ذرأ «خلق» لكم في الأرض «من الحيوان والنبات وغير ذلك» مختلفا ألوانه «كأحمر وأصفر وأخضر وغيرها» إن في ذلك لآية لقوم يذكرون «يتعظون

ورسته الله ج انسان د رنګارنګۍ او تنوع د ښکلا په هکله وايي د هرڅه رنګ بیل دئ چي دا یو ډول تنوع دئ بیلابیل رنګونه او بیلابیل موجودات د طبعي ښکلا ایجادونکئ فکر دئ.

الله ج ارشاد کړی چي او تاسو ته يې هغه څه مسخر کړي دي کوم چي الله ج د مځکي پر مخ پیدا کړي دي رنګونه يې مختلف دي بعضي سره بعضي شنه ځیني تور او ځیني يې سپین په دې کي هغه قوم ته چي څه يې ذهن کي پاتیږي علامي او نښي دي.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُواْ مِنْهُ لَحْماً طَرِيّاً وَتَسْتَخْرِجُواْ مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُواْ مِن فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُون۱۵ آية

وهو الذي سخر البحر «ذلله لركوبه والغوص فيه»لتأكلوا منه لحما طريا «هو السمك» وتستخرجوا منه حلية تلبسونها «هي اللؤلؤ والمرجان» وترى «تبصر»الفلك «السفن» مواخر فيه «تمخر الماء أي تشقه بجريها فيه مقبلة ومدبرة بريح واحدة» ولتبتغوا«عطف على لتأكلوا تطلبوا» من فضله «تعالى بالتجارة»ولعلكم تشكرون «الله على ذلك»

او همداسي الله ج د بحر د جلال خبره کړي او بحر يې د انسان دپاره تسخير کړی دئ د بحر په منځ کي يې د انسان د مادي ضرورت چي هغه د ماهیانو تازه غوښه ده تر څنګ يې د انسان د جمالیاتي حظ د خوړوبولو دپاره هلته بیلابیلي ملغلرې پیدا کړې دي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښتیو داسي رفتار چي د اوبو څپې پرې کوي دا به نو د جلال کومه ننداره وي چي انسان ور څه خوند وانه خلي.

وَأَلْقَى فِي الأَرْضِ رَوَاسِيَ أَن تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَاراً وَسُبُلاً لَّعَلَّكُمْ تَهْتَدُون

وألقى في الأرض رواسي «جبالاثوابت» أن «لا»تميد «تتحرك» بكم «جعل فيها» وأنهارا «كالنيل»وسبلا «طرقا» لعلكم تهتدون «إلى مقاصدكم

او د مځکي پر سر الله ج غرونه پیدا کړه د محکمۍ دپاره په هغوی د روانو چینو ننداره د طبیعت د جمال تر ټولو ښه ننداره ده.

راسئ د طبیت د ښکلا په هکله د جبران خلیل جبران دوې نثري ټوټې وګورو!

خندا او ژړا

زه خپل غم د نورو پر خوشحالۍ نه ورکوم

او نه غواړم چي زما او ښکي دي په خندا بدلي سي

زه غواړم چي ژوند مي مسکا او اوښکي سي

اوښکي مي زړه پاکوي او د ژوند په اسرارو مي پوهوي

مسکا مي وجود ته خوښي بخښي

زه غواړم چي په شوق مړ سم

نه خپه ژوند وکم

زه غواړم چې خپل په اندرون کي ولاړ سم

مینه وکړم

او د جمال په هکله د وجود لوړي زیاته کړم

ما خلګ ولیدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی زیات بد بخته وه

دوی په مادیاتو پسي منډې وهلې

د ماښام په راتګ سره

ګلان خپلي پاڼي ټولي کړي

او د شوق غاړي ټیټي کړي

او کله چي سهار سي

بیا مخ د لمر و قبلې وګرځوي

د ګلانو ژوند شوق او وصال دئ

ژړا او مسکا ده

د بحر اوبه بخار سي

بخار وریځې جوړي کړي

بیا چي نرم باد راسي بیرته مځکي ته راشوه سي

او له بحر سره یو ځای سي

وریځې د یو ځای والي او جلا والي زیری دئ

وریځې خاندي او ژاړي

همداسي روح جسم ته راسي

په لوړو ژورو وګرځي لکه وریځ

ورسته د مرګ نسیم راسي

او هغه بیرته خپل اصل ته رد کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي هغه واحد او متعال ذات دئ

یا یې د څلورو فصلونو د ښکلا په اړه د ده دا نثر وګورئ!

پسرلی

اې محبوبې راسه چي په غرونو کي چکر ووهو! واوري ویلي سوې دي، بیا ژوند رازرغون سوئ دئ ، ژوند په غرونو او شلو کي خپور دئ راسه چي د پسرلي راتګ په لري پرتو سیمو کي نندارہ او هرکلی یې ووایو، راسه چي لوړو ته وخیجو او د شین والي نه د سیمي خوند واخلو.

ګلونه لکه د دریاب څګ د مځکي پر سر هوار دي ، راسه چي د باران وښکي د نرګس له پاڼو نه وخرو ، د مرغیو د اواز د موسیقۍ نه خوند واخلو ، او د طبیعت عطر حس کړو.

راسه په دې ډبره پاس کښېنو چیرته چي بنفشه راته مخامخ وي، او د میني مچکي تبادله کړو.

دوبی:

راسه ښایستې هغه موسم راغلئ چي کښت رسیدلی دئ ، او لمر په پوره مینه خپلي پلوشې طبیعت ته شیندلي دي، راسه مځکي تر دې چي مرغۍ راسي او زموږ مزاحمت وکړي ، او میړیان د مځکي مخ ونیسي .

مینه زموږ په اندرون کي ده ، خپلي ذخیري مو له عناصرو پیمانه کړي دي لکه ژوند چي زموږ عواطف اشغال کړي دي.

مني:

(c) ketabton.com: The Digital Library

راسه اې ګرانې چې د انګورو باغ ته ولاړ سو هلته د انګورو نه په تاک کي اوبه ونيسترو ،وچي ميوې ټولي کړو ، دګلونو پاڼي ورژوو او بيا يې راټولي کړو.

راسه چي د کورونو خواته ولاړ سو ، پاڼي ژېړي سوې دي او باد يې بيا داسي راشوه کوې لکه مړو ګلانو ته چي ورنه کفن جوړوي، راسه څکه مرغانو کوچ کړی او د ساحل غاړي ته تللي، د مځکي شور يې له ځانه سره وړی. د ياسمين او ګلابو اوښکي مځکي ته لويدلې.

ژمی

اې زما د ژوند ملګرې رانژدې سه، او مه پرېږده چې د واوري په سوړ تنفس کي درنه بيل سم ، زما په خوا کي مخامخ دي څراغ ته کښينه ، وګوره اور لمبې کوي اور د ژمي تر ټولو ښه ميوه ده اې د ژوند شريکي څراغ په تيلو اوبه که نزدې دی له تندې نه يې ژوند پای ته ورسيږي،ځانته يې نژدې کښېږده چي زه هغه څه وګورم چي شپه يې ستا پر شدويې اننګو ليکي.

يو منګی شراب راوړه تر څو د ځوانۍ وير پکښي وکړو.

دروازه او کلکينان وتړه څکه د وريځې ليدل مې غمجن کوې، ښار ته وګوره څومره غلی دئ.

رانژدې سه اور مړکيدونکی دئ ښايې سکروټي يې مړې سي څراغ هم ورو ورو خاموشه کيږي او تاريکه پرې غلبه کوې ، شرابو مي سترګي درنې کړي دي راسره غاړه غړی سه مخکي تردې چي خوب مي يوسي او ښکل مې کړه څکه چي د واوري يخ بل هيڅ شی نه سي غلی کولی بيله ستا مچکو ، اې ګراني د خوب بحر څومره لوی دئ، او سحر څومره لري دئ.

جارج سنتيانا بيا د فطرت حسن داسي بيانوي د لمر د ډوبيدو په وخت کي رنګونه داسي آب او تاب لري چي توجه د ځان طرف ته را کاږي داسي ملاحت او د نظر جاذبيت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري چي نظرونه مسحور کوي او کله چي د ماښام او اسمان نور روابط هم سره يو ځای سي نو نور هم حيرت انگيزه سي.

انتوني نس ليکي: د انسان دپاره دا کتل د پايدې نه خالي نه دي چي د فطرت بيخي غير ارادي او خاموش اثرات د حسن نه خالي نه دي.

د انکريزي ژبي شاعر کالرج وايي:موږ فطرت ته هغه څه ورکوو څه چي موږ ورڅه اخلو.

يوبل ليکوال وايي: داسي ښکاري چي فطرت ته په يو طريقه نه يوه طريقه پر فن بری حاصل دئ هغه داسي چي فطرت خپل اظهار تازه تازه کوي او دغير متوقع خوشحالی سبب کيږي.

که هر څه وي خو موږ د فطرت په هره ننداره کي د جمال ننداره کوو موږ د فطرت حسن هر چرته وينو هنر مند دفطرت په تقليد باندي هنر پنځوي او بيرته يې طبيت ته وړاندي کوي.

فطرت د حسن او ښکلا تر ټولو ښه مصداق دئ موږ يې وينو خوند ورنه اخلو د شفق د سرو لمنو نه نيولې د غرونو جيرې ډبري هم د حسن ننداره ده خالق په ټول طبيت کي ښکلا کرلې او شندلې ده خو کله نا کله موږ هغه ښکلا ځکه نه وينو چي موږ ورسره عادي سوي يو او تجدد او تنوع ورڅه تللی دئ.

موږ ته خپل ښکلی چاپيريال ښکلی په دې نه بريښي چي موږ هغه هره ورځ وينو خو که څو ورځي موږ له خپل دغه چاپيرياله لري سو نو موږ ته حتما د ښکلا ننداره راته پکښي بريښي.

يا که موږ يوه سندره بيا بيا واورو موږ ته دغه سندره بې خونده کيږي او موږ ورڅه خوند نه اخلو بلکي راباندي غميږي دا ځکه هغه تجدد او تنوع چي دغي سندري ته يې ښکلا بخښله هغه تجدد له منځه تللی دئ او خوند يې د منځه تللی دئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرگيسيت يا خودي

نرگيسيت د ځان د حسن په اړه زياته مبالغه کول دي.هغه کسان چي د ورځي څو ځلي په هنداره کي ځانته گوري؛ هغه کسان چي د ځان ستايني ډير شوق لري دوی په نرگيسيت اخته دي. نرگيسيت په ښځينه قشر کي تر نارينه زيات ښکاري دوی په دې خوشحاله کيږي چي ستاينه يي وسي يا د ځان ستاينه وکي لکه په دې ټپه کې:

په ما د زر شيندلي نه دي

چي د لاټين په رڼا غواړې ديدنونه

دلته دا ټپه که د هرچا د خوا ويل سوې ده خو د ښځينه ذات دپاره ويل سوې او داسي ښکاري چي دغه ټپه تر زياته حده د يو ښځينه د نرگسيت تر ټولو ښه مثال دئ . تاسو وگورئ چي د ټپي په دننه کي شخصيت د ځان دومره ستاينه کوي چي بايد زر ورباندي و شندل سي.

نر گسيت د خد خواهۍ او انانيت حد دئ په دې حالت کي انسان په خپل حسن کي ورکيږي او د ځان نه پرته ورته هيڅ نه ښکاري او د خپل حسن پيغور نورو ته داسي ورکوې:

چي په ښايست مي خپه کيږې

نور به د مځکي خوب کوم چي زړه سمه

آن! دغه انسانان تر ځنکدن وروسته هم د خپل حسن په اړه فکر کوي او خپل حسن يې تر مرگ وروسته هم په بدرنگۍ نه دئ پيرزو:

زه د ځلورو ورونو خور يم

زما تابوت به د ډولۍ په شاني ځينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی خپلي جنازې د ډولۍ غوندي کوي خو يوائې دومره نه بلکه آن په لحد کي هم د خپل حسن او خمارو سترګو خيال لري:

لحد سوری که رومال راکه

په خومارو سترګو مي پريوتل ګردونه

يا خپله ستاينه دومره حد ته زياته کوې چي غواړي چي هر انسان ددې مين ته ونه رسيږي او تر دې ټيټ پاته سي:

د مخ په سپين کي مي سرخي ده

لکه چي واوره په ګلاب شندلې وينه

دوی پر ځان مينيږي او د نورو انسانانو ارزښت تر پښو لاندي کوي هغه جينکۍ چي په نرګيسيت اخته وي د خپل د ژوند له ملګري نه يوائې د ځان ستاينه غواړي اوبس لکه:

مځکي ته کوز سه خاورې ښکل که

لايق مي نه يې ګرانه خدای در کړې يمه

نرګيسيت په ښځو کي تر نارينه ذات زياته ليدل کيږي او په پښتو لنډيو کي يې ښه ډير مثالونه سته چي تاسو يې د يو څو لوستلو ته رابولمه.

خوشي خواري راپسي مه کړه

د انځر ګل يم په لاس نه در ځم مينه

خولګۍ به خاوري درله درکم

غريب سړی يې د نجونو ميره يمه

خوله به د شونډو لاندي درکم

په سپينو غاښو مي لونګ ژوولي دينه

(c) ketabton.com: The Digital Library

له نرګیسیت سره یوه اسطوره هم تړل سوې چي ښاغلي مصطفی سالک یې یادونه کړې ده:

ښه نرګسیت ته ولې نرګسیت وایي؟ تر شاه یې اسطوره پرته ده،یوه کیسه پرته ده،وایي چې اسطوروي څیرې (نارسي سس) له ځان سره د عبادت تر کچې مینه کوله بلې څیرې (ایکو) بیا له (نارسي سس) سره بې توله مینه لرله خو (نارسي سس) یې په کیسه کې نه و. په پای کې (ایکو) په هغه جهیل کې ځان ډوب کړ چې (نارسي سس) یې په رڼو اوبو کې د خپل حسن ننداره کوله،(نارسي سس) چې وکتل (ایکو) ورکه ده نو غږ یې پرې وکړ،خو له هر لوري یې د خپل غږ انګازه واوریده.(نارسي سس) د جهیل پر غاړه ولاړ پاتې شواو هم هلته یې سا ورکړه،د هغه تر مرګ وروسته هلته د نرګس یو ګل وټوکید چې سر یې ښکته کړی و او د جهیل په اوبو کې یې د خپل حسن ننداره کوله.پر همدې بنسټ فرویډ د ځان مینه (نارسي سېزم) یانې نرګسیت وبلله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښکلا په اړه د پښتو فولکلور نظر

ښکلا پوهنه یا جمالیات یو بېل علم او یو پراخه موضوع ده چي په یوه مقاله کي یې راټولول خورا ناشونی او سخت کار دئ او د یو بېل علم لکه ادبیات پوره کلونه د مطالعې دپاره غواړي خو کله چي د حسن د تعریف خبره کېږي نو د پوره فن ژبه گونگه ده او حسن نه سي تعریفولای یو عالم وایي ما شل کاله د حسن په اړه څېړنه وکړه خو اخیر په دې پوه سوم چي حسن نه تعریف کېږي، برانرډ بورکیټ وایي(د حسن داسي تعریف نسته چي ټول یې په یوه خوله بدرگه کي).گویټې وایي: (حسن د تشریح وړ څیز نه دئ دا خو د یو داسي خپرېدونکي،ښورېدونکي او ځلېدونکي سوري په شکل دئ چي عکس یې هم د تعریف په دام کي نه راځي.).

ونکل مان (د حسن اصلي سرچینه د پروېډ غوندي د انسان ژونده غریزه بولي او حسن د هغه ځایه را بهیدونکې ویاله بولي چي نړی خوړوبوي) ونکل په دې اند دئ چي حسن د هغو پاکو او شفافو اوبو په څیر دئ چي د چینې د منځ نه را ایستل سوې وي که د دغو اوبو خوند لږ خراب هم وي خو ددې اوبو قدر او قیمت زیات دئ ځکه د ټولو غلظتونو څخه پاکي دي.دی ورپسي داسي خپلي خبرې اوږدوي: حسن د داخیلي صفت په حیث په عام طور سره د ښه سره تړلی دئ او داسي خیال دئ چي تجزیه نه اخلي دواړو جذبو ته موږ په خصوصي ډول په یو بل ځای کي غوټه ورکړې چي سرچینه یې شهوت دئ. تهامس ایکونیاس وایي: (د یو سړي د وجود ښایست په دې کي دئ چي د هغه جسماني اجزا په خپله کي ښه تناسب سره ولري او ورسره د رنگ د ښکلا خاصیت چي هم آهنگي ده پکښې موجود وي). په دې اند کله چي په یو شي د اجزاوو تناسب منځ ته راسي نو حتما دغه شي کي د ښکلا ننداره راځي سینټ اگینسټاین هم د تناسب او موزونیت څخه پرته حسن نه وینې، دی وایي:(حسن په تناسب او هماهنگۍ کي دئ ځکه د هر ښکلي شي په اجزاوو کي تناسب پروت وي).سمویل الیکزنډر لیکي:(د ښکلو شیانو ښایست د دوی د اجزاوو په موزونیت او یو والي کي دئ). نارولا وایي: (یوازې غټې سترگي او دنگه پزه د حسن معیار نه دئ بلکه کله چي ددې اعضاوو تر منځ یو ډول توازن وساتل سي نو حسن به منځ ته راسي). فروېډ ادب ښکلا او هنر د انسان د ژوندي غریزې یعني شهوت څخه وبلل او ده وویل چي ادب هنر او ښکلا د شهواتي حس نه سرچینه اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو حسن چي هر ډول شی دئ خو د حسن په اړه درې نظریې مشهوري نظریې موجودي دي یوه دا چي حسن د انسان په داخل کي سته چي د انسان د وجوده دباندي حسن او قبحه شتون نه لري بلکي هغه زموږ ذهن دئ چي یو شی موږ ته ښکلی او بل بیا بدرنګه ښيي یوناني فیلسوفان وايي: (حسن او قبحه د یوه څیز دوه نومونه دي چي حسن د روحاني اضطراب د تسکین او د ژوند دهوسایني او ارتقا لپاره ضرور څیز دئ) دوی وايي نه حسن کوم شی دی نه قبحه یا بدرنګي، خو دویمه ډله علما بیا وايي چي حسن د انسان په ذهن او داخل پوري اړه نه لري بلکي دا په خاریجي نړۍ کي موجوده ده چي یو شي ته یې نسبت کېږي، ګروس وايي: (په اصطلاح کي ښکلی هغه دئ چي سم دلاسه د حسي لذت سبب سي د باصره دپاره هم د سامعه دپاره هم.) او دریمه ډله پوهان بیا په دې اند دي چي ښکلا نه معروضي ده نه موضوعي بلکي د دې دواړو ګډه لاسته راغلې ګڼوله ده میا شریف وايي: (حسن د حقیقت او اظهار د امتزاج نه یو مخصوص صفت دئ.).د دغو درو واړو فلسفي نظریاتو یوه ګډوله په یوه تپه کي ګورو:

زما په سترګو ورته ګورئ
جانان ښایسته دئ که رب زه لېونۍ کړمه

استاد سالک همدا خبره پر خپله فېسبوک پاڼه باندي داسي کړې ده چي په پورته ټپه کي د ښکلا درې واړي نظریې را نغښتل سوي دي چي په لمړۍ نیم بیته کي وايي چي زما په سترګو ورته ګورئ یعني که ستاسو په سترګو هر ډول وي خو زما په سترګو ورته ګورئ خو بیا د همدې خبري څخه اوښتې ده او وايي جانان ښایسته دئ چي په دې ډول سره د ذهني ښکلا څخه راګرځېدلې ده او ښکلا د محبوب صفت ګرځوي او کله چي دغه خبره په استفهامي ډول سره کوي نو بیا یو ګډه نظریه ور څخه منځ ته راځي.

کله چي د دې اختلاف سر تناو وینو نو ۳۴۰ ق. م. مېلاد د ارسطو او افلاطون وخت ته ځان رسوي او د افلاطون له نظره ګلان او پېغلي مري او د ښکلا ایډیا تل پاتي وي او د منځه نه ځي بلکي پاتي کېږي نو ځکه حسن یو ایډیال یا فکر دئ خو ارسطو ویل حسن په شیانو کي دئ نه په فکر کي.خو کله چي ټوله نظریات سره یو ځای کړو نو زیات وخت یوه خبره ترې جوړېږي چي ښکلا په ذهن سره پېژندل کېږي یعني قاضي یې ذهن دئ او دغه تصوېر بیا د ټولني څخه منځ ته راځي او ټولنه د یو شي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکلا او بدرنگی عمومي تصوېر لري خو بيا دغه تصوېر ته هر انسان خپل فکري اند هم ور اچوي او بيا نو د دواړو نه د ذهني قضاوت دپاره يو قانون جوړ سي او په دغه قانون بيا بدرنگ او ښکلی بېلوو. موږ د ښکلا په فلسفي اړخ نور هېڅ کار نه لرو بلکي موږ يې په پښتو فولکلور کي د ښکلا تصور ګورو چي پښتانه کوم انسانان ښکلي بولو او کوم بدرنګ بولي او د جلال او جمال سره کوم کار نه لرو ځکه چي هغه يو پراخه موضوع ده او د يوې مقالې د ګنجايش وس نه دئ بلکي هغه پوره پوره کتابونو ته ضرورت لري.په پښتو فولکلور کي تر ډېره حده د ښکلا معيار سپين والی دئ هغه د پښتو متل دئ چي سپين والی د انسان اوه عيبه ورکوي او بل د پښتو فولکلور د ښکلا دپاره د سترګو زيات انتخاب کوي او تر څنګ يې اوربل کاکل او زلفي د ښکلا دپاره يو ښه معيار بللی دئ خو کله کله د دنګ قد يادونه کوي. په پښتو فولکلور کي د سترګو يادونه په بېلابېلو بڼو سوی دئ کله د خړو سترګو خبره وي او کله بيا تورو سترګو خلګ د کاره يستلي وي کله تور اوربل د ښکلا زېړوونکی وي او کله بيا د تورو زلفو څخه بحث کېږي. راسئ په لاندي فولکلوريکو موادو کي د ښکلا ستاينه وګورئ:

خيږي سترګي سپينه خوله
ګران دي له بوري صبرېده

ماتي سترګي مات باڼه
په سپيني نسته مړېده

سپين يې ګی دئ سپين يې زړه دئ
سپين د سپينو په تاله دئ

سترګي وړې ښې دي که غټې
وړو مين کړم غټو ورک له ملکه کړمه

ياري د دنګي جينۍ خوند کړي
تر پلو لاندي سرې غلی تېروينه

سپينه دي خوله سپين دي څنځېر دئ
پلار دي امير دئ جينۍ نه دي راکوېنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زلفي مي مه لنډوه مورې
په سر پرېکړو ونو نه کښيني بازونه

په ټوله پښتنه ټولنه کي تر سترګو زيات ارزښت بل کوم څه ته نه ورکوي او بيا نوري کيسي دي چي د ښکلا په اړه يې دوی بحث کوي چي بيا دنګه غاړه خوله او داسي نور خو د پښتو هر څومره فولکلور چي لټې پر لټ کو نو سپين واله او تر څنګ يې ښايستې سترګي جګه غاړه ده چي د ښکلاګانو د عظمت کلاګاني په وداني وي لکه:

سترګي دي توري په څنګ ګوري
د سپوږمۍ خوري د ژوندون دي ويستمه

سترګي هوسۍ صراحي غاړه
زلفي سنبل دي پر سېنه مزه کوېنه

په پورته کاکړيو او ټپو کي وينو چي د سترګو او ښو او سپين واله او لوړوالي صفت سوی دئ او هم دا د ښکلا معيار بلل سوی دئ چي دغه د پښتنو په سيمه کي هم همداسي دئ موږ وينو چي کله سپين سرې د يو چا صفت کوي نو وايي چي پلانۍ ښه جګه پزه غټي غټي سترګي او تکه سپينه ده.

خو په پښتو فولکلورر کي د غنمرنګو يادونه سوې ده ځکه د جغرافيه پوهانو په اند پښتانه غنمرنګه دي نو ځکه د خپل تبيت نه مجبور وي چي غنمرنګ وستايي خو کله کله بيا تر سپين والي او غنمرنګۍ ور هاخوا ته ښکلا هم لټوي او خصوصا په کاکړيو کي د سرې يادونه زياته سوې ده خو سوروالۍ هم هغه سوروالۍ نه ښيي چي بيخي تک سره وي بلکي سور سپين ښيي او کله کله د چينايانو غوندي وړې سترګي ښې بولي خو هغه تصور د ښکلا په اړه په پښتو فولکلور کي کم دئ لکه په دې ټپه کي:

ژړ چارګل ژړه څهره
ژړو پر ولنګ وموسيده

سترګي وړې ښې دي که غټي
وړې لا ښې دي غټي اور را لګوېنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که څه هم په پورته ټپه کي په مستقیم ډول وایي وړېِ لا ښې دي خو په غیر مستقیم ډول سره د غټو سترګو صفت کړی دئ او دغه د غټو سترګو د ښکلا خبره کوي د ښکلا په اړه د فولکلور په تصور کي همدومره پاتېږو او مخي ته د تللو کوښښ نه کوو بلکي په دې متل چي مشت نمونه یې خروار سره عمل کوو او موږ په هم دې لړو فولکلوریکو موادو بسنه کوو او خپله مقاله په خپلو دې خبرو راټولوو چي څه چي د زړه خوښ سوه بس هغه ښکلي دي او بس.

په درنښت نوماند پوهنیار: معتصم بالله شاهد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د جمالیاتو علم د انسان د پیدایښت سره سم پر مختللی او وخت پر وخت یې په هکله نظریې پاته سوې دي خو د مکمل علم په حیث په ۱۷مه پیړۍ کي رامنځ ته سو.

جمالیات د جمال جلال بدرنګۍ او نیکو اخلاقو ښکلي فن علم دئ. جمال: هغه توازن دئ چي په معروض کي شتون ولرې موږ ته خوشحالي بخښي.

جلال: هغه معروض چي زموږ ذهن د تحیر بیري او لویی څه ډکوې. جلال په لویو ویرونکو او قوت لرونکو شیانو کي وې لکه غرونه ځنګلونه ستري مجسمې دریابونه او... خو جلال بیا په نرم او مهینو شیانو کي شتون لرې لکه: جینکۍ ګلان شبنم پاڼي چینې او ....

قبحه بیا تر یو حده عادي شی دئ موږ د هغه په هکله عکس العمل نه ښیو او د هغه په هکله بې تپاوته پاتیږو. قبحه زموږ ذهن ته خوښي نه بخښي قبحه بس دومره ورته کافي ده چي قبحه یا بدرنګي ده خو نه سو ویلای چي کوم لامل دئ چي قبحه منځ ته راوړې او ولي یو شی بدرنګ بلل کیږي.

طبیت د ښکلا لوی مظاهر دئ او د هر طبعي شي تر شا د جمال خورا لویه کیسه پرته ده.

د چینې د سپینو اوبو په منځ کي د ماهیانو سپینې او زرزري سینې د غرونو په زیږو پرښو د راتویېدونکو اوبو ننداره د سند په هواره لمن کي د څپو شور د باران د څاڅکو رواني کښتۍ د مځکي پر سر او بیا د هغې پنا کیدل د شفق سرې سترګي او د لمر غروب د محبوب په زنه کي مهین داغ د پیکي چتر نرمي ګوتي او همداسي د نارینه زیږوالۍ د هغه پر مخ د بږیري ویښته او د ښځینه مخ پاک او بې ویښتو.

که طبیعت نه فوق جمال ته راسو نو دومره وایو که د جمال نسبت الله ج ته وسي ورنه د هغه د لطف صفات مراد دئ او که د جلال نسبت ورته وسي نو د الله ج د قهر او جباریت صفات ورنه مرادیږې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نرگسیت د نارینوو په اندازه د ښځو زیات مرض دئ او هغه کس چي د ورځې شل ځله آینې ته گورې هغه په مرگسیت یا پر ځان په مینتوب اخته دئ ښځینه د نارینوو په پرتله زیات په نرگسیت اخته دې نو ځکه وایي:

مځکي ته کوز سه خاوري ښکل که

لایق مي نه یې گرانه خدای درکړې یمه

او خپلي خبري په دې ټکو رالنډوومه هر شی د جلال او جمال په شتون کي خوندور او بیله جماله بې خونده دئ.

ماخذونه

۱: قرآن کریم. (۱۳۹۶). کندهار: صداقت کتب خانه.

۲: بخاري، محمداسماعیل. (۱۳۹۰ ه). صحیح البخاري. کندهار: مکتبه حبیبیه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳: بلخي، جلال الدين. (۱۳۷۸ه). تفسیر جلالین. لاهور: مکتبه دينيه.

۴: دمشقي، اسماعيل ابن کثير. (۱۳۸۵ه). تفسير ابن کثير. لبنان: مطبة البيروت.

۵: بلخي، جلال الدين. (۱۳۹٦ه). مولوي مثنوي معنوي. لاهور: مكتبة الدينيه.

٦: بهار، محمد تقي. (۲۰۰۱م). د ملک الشعرا بهار ديوان. تهران: موسسه فرهنگي، علمي، سينمايي الست فردا.

۷: بافقي، وحشي. (۲۰۰۱م) ديوان وحشي بافقي. تهران: موسسه فرهنگي، هنري سينمايي الست فردا.

۸: بابا، عبدالرحمن. (۱۳۹۷ه). د عبدالرحمن بابا ديوان. پېښور: دانش خپرندويه ټولنه.

۹: بارگزی، حنان. (۱۳۸۸ه).د ميرزا حنان بارگزي ديوان. لاهور: صحاف نشراتي موسسه.

۱۰: خان، غني. (۱۹۸۵م). د غني خان کليات. کابل: د نشراتو رياست.

۱۱: خليل،جبران. (۲۰۰۹). الدمع والابتسامة. لبنان: طباعة البيروت.

۱۲: خليل،جبران.(۲۰۱۱). مجموعة الجبران. لبنان: طباعة البيروت.

۱۳: ختک، خوشحال خان. (۱۳۹۷ه). د خوشحال خان ديوان. خپرندويه يې نامالومه

۱۴: ختک،اقبال نسيم. (۱۹۸۷م). خوشحال او جماليات. پېښور: جدون پريس.

۱۵: داغر، شربل. (۲۰۰۹م). ماالجمالية. لبنان: مطبعة البيروت.

۱٦: درويش، دوکتور بهأ. (۲۰۰۲م). فلسفة العقل عند دوناد داپډوس. اسکندريه: شرکة الجلال للطباعة.

۱۷: روهي، محمد صديق. (۲۰۰٦م). ادبي څېړني. پېښور: اسد دانش مطبعه .

۱۸: شريعتي، علي. (۲۰۱۴م). هنر. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سينمايی الست فردا
.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹: شنواری، حمزه. (۱۳۹۶ ه). د حمزه شینواري غورچاڼ. کندهار: میوند خپرندویه ټولنه.

۲۰: فطر، امیرة الحلیمي (۱۹۱۹م). فلسفة الجمال. قاهره: دار المعارف.

۲۱: کرم، یوسف. (۲۰۰۹م). الطبیعة و مابعد الطبیعة. قاهره: مکتبة الثقافة الدینیه.

۲۲: کاروان، پیر محمد. (۲۰۱۵م). زرزري وزرې. کابل: دانش مطبعه.

۲۳: گنجوي، نیظامي. (۲۰۰۱م). دیوان نظامي گنجوې. تهران موسسه فرهنگي، هنري، سینمایي الست فردا.

۲۴: ماشیري، بیار. (۲۰۰۹م). بم یفکر الادب. جزیران: مطبعة البیروت.

۲۶:نیشافوري، خیام. (۲۰۰۱). دیوان خیام نیشافوري. تهران: دارالطباعة تهران.

۲۷: نجیب، علي. (۲۰۰۷م). المأ والاحلام دراسة عن الخیال والمادة. لبنان: مطبعة البیروت.

۲۸: یوشج، نیما. (۲۰۰۱م). د یوشج دیوان. تهران: موسسه فرهنگي، هنري، سینمایي الست فردا.

۲۹: د پښتو فلکلور.

۳۰: د سالک، مصطفی. فسبوک اکاونټ.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library